

Könyvári Tudományos Füzetek 1.

Ábrahám Vera: A Löw Könyvtár sorsa.
Mit mondanak a megmaradt iratok?
I. rész

Sorozatszerkesztő
Ábrahám Vera

Kiadja a Szegedi Zsidó Hitközség
dr. Birnfeld Sámuel Könyvtára

Szeged
2016.

Könyvtári Tudományos Füzetek

1. szám

Ábrahám Vera:

**A Löw Könyvtár sorsa.
Mit mondanak a megmaradt iratok?
I. rész**

Szeged, 2016

Sorozatszerkesztő:

Ábrahám Vera

Szerkesztőbizottság:

Bányai Viktória MTA TK Kisebbségkutató Intézet tudományos főmunkatársa
Glässer Norbert SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék adjunktusa
Kiss Endre, D.Sc. egyetemi tanár OR-ZSE Kaufmann Dávid Zsidó Kultúratudományi Kutatócsoport vezetője

A sorozat együttműködő partnerei:

Rabbiképző Zsidó Egyetem Kaufmann Dávid Kutatócsoportja Budapest
Szegedi Zsidó Hitközség dr. Birnfeld Sámuel Könyvtára Szeged
SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke Szeged

Az 1. szám megjelenését lehetővé tette Berkesi-Großer Erzsébet és férje

A kutatást a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány támogatta

Kiadja a Szegedi Zsidó Hitközség és a dr. Birnfeld Sámuel Könyvtár Szeged

A szerkesztőség címe:

Szegedi Zsidó Hitközség dr. Birnfeld Sámuel Könyvtára
H-6723. Szeged, Gutenberg u. 20.
Telefon: 62/423-849, mobil: 70/513-98-53
Email: abraham.szeged@gmail.com

ISSN 2498-8561

ISBN 978-615-80620-0-8

Felelős kiadó:

Dr. Lednitzky András, a Szegedi Zsidó Hitközség elnöke Izrael tiszteletbeli konzulja

Technikai szerkesztő, borítóterv:

Sprájcer Pál Zoltán informatikus könyvtáros

Tördelő:

Kádas Gabriella

Nyomdai munka:

Szegedi Zsidó Hitközség irodája

Megjelenik 50 példányban

Tartalomjegyzék

A szerkesztők sorozatindító szavai	5
Ábrahám Vera	5
Bányai Viktória	6
Glässer Norbert	7
Kiss Endre	9
Lednitzky András.....	10
Bevezetés és a történet megírásának kérdésköre	11
A könyvtár fogalma és párhuzama a Löw könyvtárral	12
A Löw gyűjtemény eredete és adatai	13
A Löw könyvtár és gyűjtemény sorsváltozásai 1940. évtől.....	17
A Löw gyűjtemény és a gettóbeli könyvek.....	25
A visszakerült Löw könyvtár további sorsáról	35
Irány Izrael?	37
Scheiber Sándor: „A Löw könyvtár és irodalmi hagyaték sorsa”.....	42
Összefoglaló.....	44
Irodalomjegyzék.....	46
Függelék válogatott szemléltető dokumentumokból	47

Bevezetés és a történet megírásának kérdésköre

Löw könyvtárnak hívom azt a mára már csupán nevében élő gyűjteményt, mely annak idején a „*Löw Immanuel Rabbisági Könyvtár*” elnevezést kapta.¹ E bibliotéka történetének lehetőség szerinti rekonstrukciója a célom. E „*lehetőség szerinti*” definíció azért hangsúlyos, mert históriájának megírásakor csupán azokból a dokumentumokból tudtam dolgozni, amelyek megmaradtak, és ez idő szerint megtalálhatóak.

A Löw hagyaték tulajdonképpen három részre osztható. Egyik az iratállomány-kéziratok (Scheiber nyomán: ún. „irodalmi hagyaték”),² másik Löw Lipót és Löw Immanuel által publikált művek, harmadik pedig nagyhírű és értékes könyvgyűjteményük.

Az eredeti és teljes gyűjtemény már soha nem lesz együtt, ezért a Löw bibliográfia teljességet nyújtó feldolgozása³ és az irodalmi hagyaték publikálása szakkutatókra vár. Magam részéről a harmas egységből a bibliotéka bemutatását választottam, mely fizikailag már nem gyűjthető össze hiánytalanul.⁴ A fent már említett lehetőségek függvényében dolgoztam föl a Löw könyvtár történetét, ehhez időszakosan kapcsolódik a gettóba gyűjtött magánszemélyek köteteinek, az ún. „gettóbeli könyvek” zaklatott sorsa, tehát ezzel is foglalkozom. E kutatás eredményét tudom a könyvtártörténet és a zsidó kultúratudomány asztalára helyezni.

Tanulmányom megírásához a dokumentumokat elsősorban a Szegedi Zsidó Hitközség Archívumában és dr. Birnfeld Sámuel Könyvtárában kutattam, de nem maradt ki a MNL Csongrád Megyei Levéltára, a Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, a Szegedi Egyetem Könyvtára és a Móra Ferenc Múzeum sem. Az esetleges lappangó források felkutatása érdekében pedig megkerestem a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltárat és az Országos Rabbiképző Egyetem Könyvtárát.⁵ A Magyar Országos Levéltárban a Löw gyűjtemény jegyzékére vonatkozó iratok kutatása átmenetileg sajnos nem lehetséges.⁶ Fondjaiban remélem megtalálni azt a kiemelten fontos könyvjegyzéket, melyet a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium számára 1949. év végén küldött a Szegedi Hitközség.⁷ Tanulmányom majdani II. részében a dokumentumlistát tervezem közzétenni. Később, egy külön füzetben a Szegedi Zsidó Hitközség kebelében egykor működő könyvtárak bemutatása következik.

¹ 1940. december 1 = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1940. év, 281/1940.

² A kéziratok mennyiségéről, állapotáról, tartalmáról szórványinformációim vannak csupán. Zombori István (Szeged) végzett kutatásokat Izraelben, 2015 évben. Eredménye publikálás előtt áll.

³ Ezt Péter László szegedi irodalomtörténész már több alkalommal is fölvetette.

⁴ Vélhetően digitálisan sem.

⁵ Az Országos Zsidó Levéltárban és a Rabbi Képző Zsidó Egyetem Könyvtárában a Szegedi Löw gyűjteményre vonatkozó iratok nincsenek (dr. Toronyi Zsuzsanna és dr. Szegő Ágnes szíves közreműködése révén jutottam az információhoz)

⁶ Költözködés miatt bizonytalan ideig nem kutatható az 1945. utáni állomány.

⁷ Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumi iratok a Magyar Országos Levéltár 1945. utáni részlegében 1837–1951 K (3036)

A könyvtár fogalma és párhuzama a Löw könyvtárral

Mit takar a szó: könyvtár? Bizonyos szempontok szerint összeválogatott, célszerűen gyarapított, megőrzésre és használatra szánt dokumentumgyűjtemény. De vonatkozik rá az is, hogy dokumentumok, olvasók és könyvtárosok egysége, vagy másként: dokumentumok rendszeres gyűjtését, feltárását, megőrzését és használatát biztosító szervezet. A könyvtárak minden korban a tudás tárházai voltak, hiszen dokumentumaiban tárolják a tudást, és közvetítésükkel adják azt tovább. Típus alapján lehet: tulajdon, használó, nagyság, típus, olvasók kora szerinti megoszlásban vizsgálni.

Kiemelve az elemzési szempontokból a bibliotéka nagyságát: a Löw hagyaték „levéltári egységeinek”⁸ korabeli hiteles száma sem ismert, de köteteink száma az ajándékozás során elkészített lista szerint 6.219 db⁹ ezzel a mennyiséggel kis könyvtárnak számít. Besorolási szempont alapján is vizsgálható a gyűjtemény jellege. Esetünkben a Löw hagyaték tudományos kategóriába sorolható. Tulajdon szerint köz és magánkönyvtár létezik, a szóban forgó egység ez utóbbi volt, később lett csak közkönyvtár,¹⁰ de az ajándékozó akarata szerint korlátozott hozzáféréssel.¹¹

Bizonyos könyvtárak külföldön és Magyarországon is méltán híresek gyűjteményükről. Ilyen volt, majd későbbiekben önállóságát megtartva, esetleg az állományt továbbfejlesztve maradhatott volna a szegedi Löw könyvtár.

Azáltal, hogy később a politikai változások és a hitközségi döntéshozók (többnyire szubjektív nézetből fakadó) határozata¹² következtében nem maradt lehetőség hosszú távú szegedi elhelyezésére, használatára és a tudományos kutatásba épülésére, jellege ismét megváltozott. Ami hányatott sorsa folyamán köteteiből megmaradt, most az Izraeli Nemzeti Könyvtár¹³ állományába integrálva és nem külön-gyűjteményként él tovább.

⁸ Kéziratok, levelezés, jegyzetek, vázlatok, rajzok, tervek stb.

⁹ A tanulmány során több darabszám is látható majd.

¹⁰ Erről a későbbiekben lesz szó.

¹¹ Lásd: ajándékozási szerződés!

¹² Erről a későbbiekben lesz szó.

¹³ A nemzeti könyvtár hármas szerepet tölt be: Izrael állam, illetve a zsidó nép nemzeti könyvtára, egyszersmind a Héber Egyetem könyvtára. Gyűjtőkörébe tartoznak az Izraelben megjelentetett, valamint az Izraelről, a zsidó népről és a judaizmusról szóló könyvek. Gyűjti továbbá a héberül és más zsidó nyelven (jiddis, ladino stb.) megjelent műveket, megjelenési helyüktől és idejüktől függetlenül. Több mint hatvanezer kézirat kutatható itt, ami az ismert kéziratanyag-nak 90%-t teszi ki. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. Könyvtár- és információtudományi szakfolyóirat. SHOHAM, Snunith: Libraries and librarianship in Israel. Dobó Katalin: Könyvtárak és könyvtárügy Izraelben 48. évfolyam (2001) 6–7. szám.

A Löw gyűjtemény eredete és adatai

Löw Lipót (1811–1875) és Löw Immánuel (1854–1944) két tudós szegedi főrabbi nagyhírű gyűjteményének története több egy könyvtártörténetnél, hiszen sorsa nemcsak magán viseli a két főrabbi életének szakaszait, hanem a szegedi zsidó közösség sorsának is tükörképe.

A bibliotéka története Löw Lipóttal indult. Kulinyi 1842. évre tette az alapítás évét,¹⁴ György Aladár viszont az 1841. évet jelölte meg.¹⁵ Én inkább az 1830-as évekre datálom, hiszen: „*Már Pozsonyban 1838-ban gyűjtött anyagot a magyar zsidók történetéhez.*”¹⁶ Tehát Pozsonyban megvoltak könyvtára kezdeti darabjai, köztük – úgy gondolom – az iskolai tanulmányai során felhalmozottak. Majd az évek során szolgálati helyein, Pápán, Nagykanizsán és végül Szegeden tovább gyarapodott a kollekció.¹⁷ Kulinyitól tudható, hogy a könyvtár szakok szerinti rendben állt, teológia, keleti nyelvészet, történelem, szépirodalom. „*Csak régibb katalógusa van kéziratban.*”¹⁸ Tehát az állományt nemcsak szakok szerinti rendben tartotta, hanem katalogizálta is. Ezt idézte föl annak idején (1940. év) Löw Immánuel számára küldött könyvtárelfogadó-köszönő jegyzőkönyv alábbi mondata:¹⁹ „*...boldogult Édesatyja dicső emlékezetű volt Főrabbinink mintegy 100 esztendővel ezelőtt alapította ezt a könyvtárt sohasem lankadó tudásszomjával és tudományosságával folyton gyarapította és anyagát tökéletes rendszerbe foglalta.*”²⁰

Gyűjteményében ott voltak jegyzetei, kéziratai, okmányai, vele kapcsolatban álló magyar és külföldi tudósok publikációi. A *Ben Chananja* című lapjának munkálataiban száznál több külföldi és magyar jeles tudós, és vallási vezető volt munkatársa, ezek alapján levelezésük több ezer darabos lehetett. Őrizte hatalmas tudományos adatgyűjtését a *Fauna der Juden* és *Mineralien der Juden* c. műveihez.²¹ Rabbiként valószínűleg megkapta más hitközségek kiadványait is. Mindezek mellett saját publikációi szintén ott sorakoztak a polcain. Bibliográfiáját (Löw Lipót haláláig bezárólag) Löw

¹⁴ KULINYI 1901. 469.

¹⁵ GYÖRGY 1886. 496. 531. tétel

¹⁶ LÖW–KULINYI 1885. 229.

¹⁷ Száma nem ismert.

¹⁸ KULINYI 1901. 469.

¹⁹ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott iratok 1948. évi. 151/1948. A Löw könyvtár elajándékozásáról szól.

²⁰ Sajnos nem volt szerencsém akár egyetlen darabját is látni. (Számozásról, egyéb tulajdonjelzésről nincs információ).

²¹ Scheiber Sándor szerint ez az anyag Izraelbe került. Lásd alább a cikknél!

Immánuel állította össze.²² Az egykori gyűjtemény tematikáját több kutató ismertette már. Alább, tanulmányom vonatkozó fejezetében Scheiber Sándort idézve szintén szó lesz a gyűjtőköréről.²³

Bibliotékája tartalmát, nyelvét, finanszírozását illetően leghitelesebben fia szólhat. Ezt írta beszerzéseiről és egyben könyvtárának színvonaláról: „*Löw Lipót vagyontalanul halt el. Földi javak iránt soha érzékkel nem bírt s amit nagy családjának gondos és takarékossgot nem ösmerő nevelése mellett megtakarított, azt könyvtára gyarapodására fordította, melyhez fogható zsidó magánkönyvtár a ritkaságok közé tartozik.*”

Aktív „könyvbarát” volt, aki 1873. március 3-án tett előterjesztés nyomán a szegedi városi könyvtárban létrejött 18 tagú könyvtárügyi bizottmány tagja volt. Szeged könyvtárai²⁴ a városi könyvtár²⁵ megalapítása előtt is jelentőségteljesek voltak. Közöttük Löw főbbiké is.

Rátérve Löw Immánuel bibliotékájára! Édesapja halála után a gyűjteményét²⁶ saját könyvtárába integrálta. Mint ahogyan Löw Lipót, Löw Immánuel is katalogizálta az állományát. Péter Lászlótól származik egy információ²⁷ a főbbi kötetnyilvántartásáról, melyben egyszerű nyomtatott ex libris: *LÖW IMMÁNUEL KÖNYVTÁR* és a 4231. szám szerepel.²⁸ Hozzáteszem a Rabbiképző Zsidó Egyetem könyvtárában is van néhány féltve őrzött darab a fent említett jelzéssel és számozásokkal.²⁹ Sajnos a Szegedi Zsidó Hitközség Archívumában nem találtam egyetlen könyvet sem mely az Ő könyvtárának nyilvántartott darabja volt, vagy iratot mely konkrétan erről szólt volna.

Löw Immánuel nemcsak tudós főbbi, hanem Édesapjához hasonlóan szintén a könyvtárügy embere volt. Kötődését óriási értékű gyűjteménye is bizonyítja, továbbá az, hogy aktívan vett részt

²² LÖW–KULINYI 230–241. Továbbá: A Chevra Aranykönyvben olvasható saját szonettje, melyet 1869-ben írt. Löw Immánuel összeállításában nem szerepelnek a kisebb hírlapi cikkei, melyek a *Ben Chananján* kívül megjelentek. Továbbá azok sem, melyek az *Allgemeine Zeitung des Judentums* 1837. első, valamint ezután következő néhány évfolyamában, az *Archives Israelites*-ben, a *Pressburger Zeitung*-ban, az *Ofner Zeitung*-ban, az *Orient*-ben, a *Gemeinnützige Blätter*-ben valamint egyes felekezeti és politikai újságokban láttak napvilágot. Löw Immánuel 1899–90-ben, öt kötetben – német nyelven – adta ki atyja kisebb összegyűjtött műveit. (Gesammelte Schriften I–V. Szeged, 1899–1900.)

²³ SCHEIBER Sándor: A Löw könyvtár és irodalmi hagyatéka sorsa = Új Élet 1948. augusztus 5. 14.

²⁴ György Aladár szerint 1885-ben 13 magánkönyvtár volt Szegeden. Kiemelkedett közülük Löw Immánuel főbbi 5853 kötetes tudományos értékű gyűjteménye. In: Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben. Hivatalos statisztikai közlemények/szerk. György Aladár. Budapest: 1886. Összefoglaló.

²⁵ A városi könyvtár 1875. febr. 2. 1000 kötetrel jött létre. Mivel a Múzeum is ugyanebben az épületben volt, ezért Városi Könyvtár és Múzeumként működött.

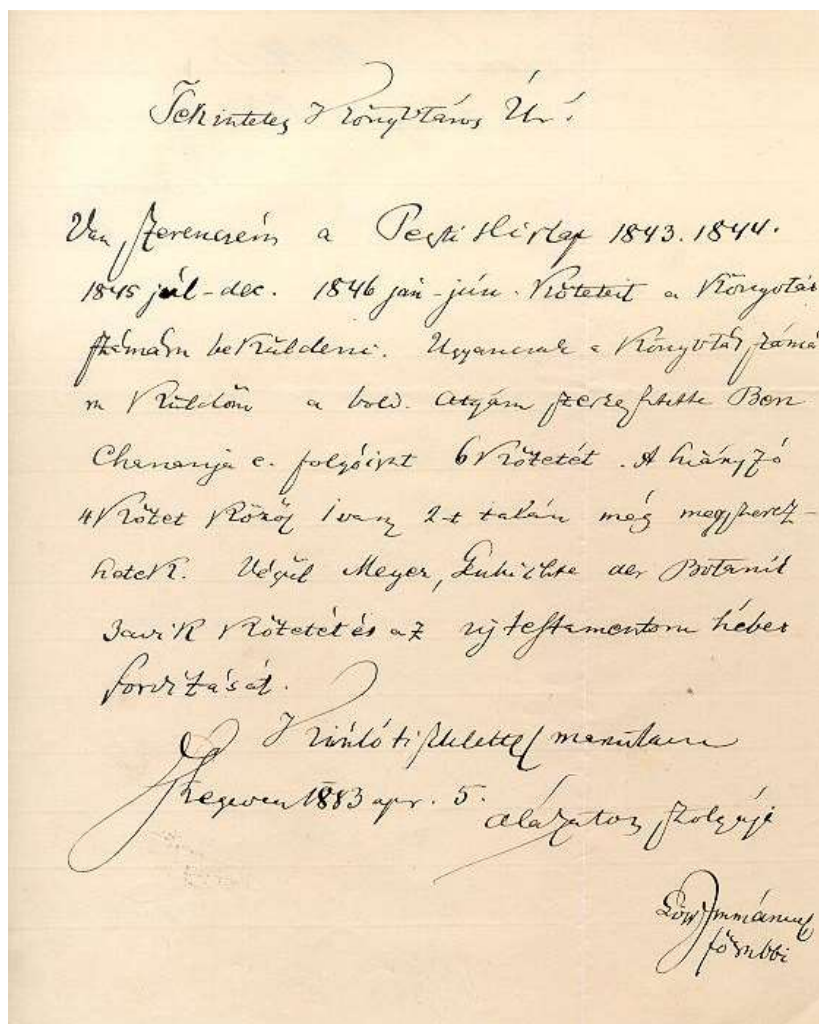
²⁶ Lásd: Scheiber írását a Löw könyvtárról és irodalmi hagyatékról!

²⁷ PÉTER 2015. 24.

²⁸ Ez az információ segített egy kérdést megoldani, és pedig azt, hogy a Hitközségben található 1800 évek végéről, 1900 elejéről származó dekoratív kivitelű vallási kötetek nem a főbbi egykori könyvtárából származnak.

²⁹ 10 db alatti mennyiség.

a városi könyvtári életben, és tagja volt a Somogyi Könyvtár 14 tagú kuratóriumának. Annak állományát gyarapítva többször ajándékozott számukra köteteket, valamint a városi Somogyi-könyvtár megszervezése, katalogizálása annak idején az ő útmutatása alapján történt.³⁰

The image shows a handwritten document on aged paper. At the top, it is addressed to 'Tisztelt Könyvtáros Úr!'. The main text is written in cursive and lists several books donated by 'Úr. Ferencem' in 1843-1844. The books include a 12-volume set of 'Hörvölön' by 'Chenarija c. folgáist', a 6-volume set of 'Hörvölön' by 'Chenarija c. folgáist', a 4-volume set of 'Hörvölön' by 'Hörvölön', and a 2-volume set of 'Hörvölön' by 'Hörvölön'. The text also mentions 'Hörvölön' by 'Hörvölön' and 'Hörvölön' by 'Hörvölön'. The document is dated '1883 apr. 5.' and signed 'Löw Immanuel főszobrász'.

1883-ból származó ajándékozási irat Löw Immanuel kézírásával a Somogyi Könyvtár gyűjteményéből

Az immár összevont állomány korabeli -1885. évi - mennyiségéről több számadatot is találtam. György Aladár (1855–1906) erről azt írta, hogy a főrabbi magánkönyvtára, melynek specialitása a héber teológia, 4597 művet őriz, mely 5853 darab.³¹ Részletezve: 19 kötet incunabulum,³² ezernél több héber mű.³³ Szakok szerint: nyelvészeti mű 501, mely 717 db, bölcsészet 2322 tétel, mely 3014 db. Történeti munkák 436, mely 612 db. Államtudomány 307 tétel, 321 db, természettudomány 80 tétel, ez 105 db.³⁴

³⁰ Szeged 2001. 13. évf. 9. 17–20.

³¹ GYÖRGY 1886. 396.

³² Ösnyomtatvány.

³³ GYÖRGY 1886. 496.

³⁴ GYÖRGY 1886. 544. 531. tétel.

Kulinyi Zsigmond (1854–1905) 1901. évben az ekkor már Löw Immánuel tulajdonában lévő könyvek számáról írta: „*Művek száma mintegy 3000, kötetszám 5189. Továbbá 19 kötet kézirat és 5885 könyv.*”³⁵

A Hitközségi Archivum iratai (1885 után) fél évszázad múlva a következő adatokat mutatták: 1940-ben 6219 db³⁶, 1946-ban 8936 db.³⁷ (1946-ban még egy hozzávetőlegesnek mondott kötet-szám is felbukkant, ez az irat „*kb. 6000 db*”-ot említett.)³⁸

Megjegyzem a fentiek szerint az állomány folyamatosan gyarapodott, vagyis az 1946. évi hivatalos iratokban szereplő számadatok nem tükrözték a Löw könyvtárt 1944-ben ért dűlást.³⁹

Vizsgálódásaim során tartalmi összetételére vonatkozóan egy hivatalos levélre bukkantam, mely dr. Kardos László minisztériumi osztályvezetőtől származott (1950-ben készült). Sajnos nem György Aladár szintű feltárás, hivatalossága miatt mégis fontosnak tartottam idézni:

„*A könyvtár jegyzékének átvizsgálása alkalmával kiderült, hogy (...) nem csupán zsidó vonatkozású irodalmat tartalmaz. Löw Immánuel összehasonlító nyelvészettel is foglalkozott, behatóan tanulmányozta a botanikát és könyvtára ennek megfelelően tartalmaz, nem is csekély számban nyelvészeti és nyelvtani munkákat. (...) Löw Immánuel de még inkább apja Löw Lipót (és a könyvek nyilván részben még az ő szerzeményei) nagy műveltségű, tág érdeklődésű emberek voltak. A könyvtár sok érdekességet tartalmaz azon felül is, amit kutatásaik vagy papi munkásságuk érdekében gyűjtöttek össze. A könyvtár zsidó vonatkozású anyaga sem teljességgel érdektelen a magyar tudomány számára*”⁴⁰

³⁵ KULINYI 1901. 469.

³⁶ Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott iratok 1940. évi. 281/1940.

³⁷ Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott iratok 1946. évi. 188/1946. Somogyi Könyvtár iktatószáma: 222/1946.

³⁸ Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott iratok 1946. évi. 131/1946. Somogyi Könyvtári iktatószáma: 4127/2/1946.

³⁹ Mivel a megmaradt iratok szerint nem készítettek hiánylistát, ezért csak a számadatokból lehet következtetni, vagy találgatni a nevezett dűlás mértékére.

⁴⁰ Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumból 1950. január 30-án, Löw Immánuel könyvtára tárgyban érkezett hivatalos irat, mely válaszlevél volt = Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok 44/1950. A Minisztérium iktatószáma: 166/1949. és 1613–18. 1950. VI. 2. ü. o.

A Löw könyvtár és gyűjtemény sorsváltozásai 1940. évtől

Az eddig leírtakból kiderült a Löw hagyaték keletkezése, körvonalazódott tartalma, kötetének különböző években fölmért darabszáma. Mivel a gyűjtemény már nincs Szegeden, 1940. évtől az ajándékozással kezdődő sorsváltozását, majd további útját az alábbiakban a megmaradt források segítségével mutatom be.

A könyvtár életének első szakaszában - amit a keletkezésétől, a kb. 1830-as évektől 1944-ig számolok,⁴¹ - döntően drámai fordulat nem következett be, de addig sok változást „élt át”. Például gyarapodásával párhuzamosan Löw Lipót mindenkori élethelyzetének lenyomatait magán viselte. Többek között képzései, az 1848-as események, pápai, nagykanizsai, majd szegedi rabbisági állomáshelyei, tudományos-, és oktatói munkásságának alakulása, érdeklődési-, és kutatási tárgykörei. Időelőtti halála az első nagy fordulópont volt, ekkor beintegrálódva Löw Immánuel kollekciójába módosult darabszámában, helyszínében. Átkerülve Löw Immánuel lakásába, immár az ő hosszú, tartalmas, tudós élete fordulatainak, tudományos, hitoktatói, főrabbi munkásságának résztvevője és kísézője lett. 1875 után immár a tulajdonában lévő két könyvtár és kéziratok összessége nála gyarapodott dinamikusan.

A bibliotéka életének következő változása, amikor arra a nagylelkű elhatározásra jutott Löw Immánuel főrabbi, hogy élete alkonyán, 90 évesen, a Hitközségnek ajándékozza könyvtárát. Megjegyzem, Löw békés egyénisége – az 1938-ban már elinduló antiszemitizmus ellenére – sajnos föl sem tette, hogy a hitközség nem lesz majd megfelelő hely könyvtára számára, és az elkövetkezendő időszak szétzilálja élete munkájának forrásait. Sőt később az eljáróság többsége pedig szubjektívan gondolkodva, nem tartja majd be az adományozó kívánságát. Pedig adódott volna lehetőség – mint később erről szó lesz – biztonságos elhelyezésére és Szegeden tartására.

Löw Immánuel gondoskodni akart arról, hogy becses bibliotékája méltó kezekbe kerüljön, ezután közössége és a tudományos világ szolgálatára álljon Szegeden. E szakaszban stabil biztonság, meghatározhatatlanul hosszú, hasznos létnek kellett volna következnie. De a kiszámíthatóság az ajándékozás után csupán 4 évig tartott, majd ezután újabb 4 év telt el, és 1948-ban a könyvtár szegedi léte már is befejeződött. Ezzel véget ért a gyűjtemény kb. 110 évnyi magyarországi élete.

Kijelenthető, hogy az ajándékozással kezdődtek el a változások, de 1944-től vettek negatív fordulatot a Löw könyvtárra is ható radikális külső történések, és e dátummal indult a bibliotéka életének viszontagságos második szakasza. Az eseménysor kiváltó okai elsősorban politikai és társadalmi események voltak, melyek ugyanúgy megmutatkoztak a Löw könyvtár és irodalmi hagyaték

⁴¹ Amíg a Löw gyűjtemény nem került át a hitközségbe.

sorsában, mint a zsidó közösség életében továbbá a hitközség kebelén belül működő minden más bibliotéka, és intézmény létezésében.

Visszatérve a könyvtár ügyére. Megjegyzem az ajándékozási szerződésben *könyvtár* kifejezést használtak, nem pedig *gyűjteményt* írtak. Ez utóbbi értelemszerűen minden iratot, jegyzetet magában foglalt volna. Sőt a főrabbi kézíratairól a leltározás elrendelésének ügyirata sem szólt külön. Nézetem szerint azért nem, mert ezt Löw valószínűleg megtartotta további tudományos munkássága számára. Az aktákból később sem derült ki, mikor került el a házból az „irodalmi hagyaték.”⁴² A történet folyamán akkor került szóba néhány dátum vele kapcsolatban, amikor a család bizonyos iratok további sorsáról rendelkezett, továbbá a hagyaték bizonyos darabjait visszakérte. Scheiber Sándor ezt szintén részletezte a továbbiakban még hivatkozott *Új Élet* cikkben.⁴³

Az ajándékozási okmány szövegét, valamint a köszönő dokumentumot tanulmányom fontos forrásaiként szó szerint idézem:⁴⁴

„Ajándékozási szerződés

Amely egyrészről alulírott dr. Löw Immánuel főrabbi. Szegedi, Korona-ucca 8 szám alatti lakos, mint megajándékozó, másrészről a Szegedi Izraelita Hitközség /Margit-u. 20. sz./ képviselőjében alulírott dr. Pap Róbert hitközségi elnök, mint megajándékozott között a következő feltételek mellett jött létre:

- 1. Dr. Löw Immánuel főrabbi, mint megajándékozó ezennel visszavonhatatlanul a Szegedi Izraelita Hitközségnek, mint megajándékozottnak ajándékozta a Rabbinátusi Hivatal (Szeged, Korona -ucca 8. sz.) két helyiségében lévő, tulajdonát képező könyvtárát úgy, ahogyan az ma áll, tehát annak összes példányait azon célból, hogy a könyvtár a hitközség rabbijainak és hitoktatóinak tudományos munkásságával a tudomány fejlesztését, a rabbik és hitoktatók továbbképzését és hitoktatói működését szolgálja.***
- 2. A Szegedi Izraelita Hitközség, mint megajándékozott az 1 pontbeli nagylelkű ajándékot a megjelölt célokra a megajándékozótól ezennel köszönettel elfogadja.***
- 3. Ezen jogügylet a megajándékozott Hitközségre a közgyűlésének hozzájárulásától függően válik feltétlen hatályúvá és ennek a határozatnak a meghozatala után történik meg a könyvtárnak átadása.***
- 4. A könyvtár minden példányáról részletes jegyzék fog készülni és az az ezen szerződésnek kiegészítő részét fogja képezni.***

⁴² Az elnevezés Scheibertől származik. Scheiber Sándor: A Löw könyvtár és irodalmi hagyaték sorsa. *Új Élet* 1948. aug. 5.

⁴³ *Új Élet* 1948. aug. 5.

⁴⁴ Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok 1940. évi. 281/1940.

5. Az ajándékozási jogügylet tárgyát képező könyvtár tudományos és közoktatási célt szolgálván, ezen szerződés felek szerint illetékmentes, ha azonban mégis illetékkiszabás tárgyát fogja képezni, úgy a megajándékozott Hitközség fogja a jogügylet tárgyának a 4 pontbeli jegyzék elkészülte után a hozzávetőleges értékét a 4 pontbeli jegyzék elkészülte után a kiszabó Hatóságnak bejelenteni. Az illeték kiszabása esetén a megajándékozott Hitközség viseli.

Felolvasás és helybenhagyás után szerződő felek által aláíratott.

Kelt Szegeden, 1940. évi július hó 17.-napján.

Aláírás előtt megállapítják a felek, hogy az 1. pontban a könyvtár helyiségeire vonatkozó az a meghatározás, hogy a könyvtár a Rabbinátusi Hivatal <<két helyiségében>> van, töröltetett és a „helyiségeiben” kitételrel pótoltatott. Ez a törlés és a pótlás az aláírások előtt történt.

Kelt Szegeden, 1940. évi július 17. napján.

Előttünk:

*Reitzer Lipót s. k.
László Adolf s. k.
Dr. Wilhelm Lajos s. k.
Mint tanuk.”*

*Dr. Löw Immanuel s. k
Dr. Pap Róbert s. k.
hitközségi elnök*

Az 1940. július 17-én kelt ajándékozási szerződés bevezető mondata és az első pontban írt házszámok kérdést vetnek föl, és értelmezést kívánnak. Idézet a fenti mondatokból: „... a Szegedi Izraelita Hitközség /Margit-u. 20. sz./ (...) Löw Immanuel (...) Korona-uca 8 szám alatti lakos, (...) a Rabbinátusi Hivatal (Szeged, Korona-uca 8. sz.) két helyiségében lévő, tulajdonát képező könyvtárát...” Tehát a bibliotéka maradt a Korona u. 8. sz. alatt (ma Hajnóczy u.8.) vagyis a Rabbinátusi Hivatalban. Nem került át a hitközség Margit u. 20. sz. (Gutenberg u. 20.) székházába.

A szerződésből⁴⁵ két pontot emeltem ki. A 4. mely előírta az átvett állomány leltárának elkészítését. Ez a pont kimondta, hogy a könyvtár minden példányáról részletes jegyzék készül, mely a szerződéshez tartozó irat lesz.⁴⁶ A dokumentum rögzítette, miszerint 1940. augusztus 28-án Fürth Jenőt és egy segéderőt bíztak meg a munkával, amit 6-8 heti időtartam alatt 5 példányban vállaltak elkészíteni.⁴⁷ Ennek ellenére már 1940. július 31-én dr. Pap Róbert elnök felhívta⁴⁸ dr. Frenkel Jenő

⁴⁵ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1940. évi. 281/1940.

⁴⁶ Nem volt a hitközségi iratok között.

⁴⁷ 1940. aug.8-án kelt irat = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 281/ 1940. A jegyzéket több helyre is elküldték.

főrabbi figyelmét a sürgős katalogizálásra, ugyanis azt illeték ügyben be kellett mutatni.⁴⁹ Ugyan nem 2, hanem 9 hónap múlva végezték el a feladatot, viszont 1941. május 5-én az elkészült jegyzéket elküldhették az Első Magyar Biztosító Társaság számára⁵⁰ a gyűjtemény biztosítása⁵¹ érdekében.⁵²

Ez a lista adhatna választ a részletes tárgykörre, a szerzőségi adatokra, kiadóra, kiadás évére, és főként a reális darabszámra, hiszen 1940 augusztusában, 1 hónappal az ajándékozás után még az eredeti Löw könyvtár állománya kerülhetett a jegyzékre. 6219 kötetből állt 6696 P. értékben.⁵³

Az 5. pont az illetékfizetéssel foglalkozott, ennek ügyében a Szegedi M. Kir. Adóhivatalhoz fellebbezéssel fordultak, kérve az illeték elengedését.⁵⁴ Indoklásul a könyvtár tudományos jellegét hozták föl. Hivatkoztak továbbá Csallány Dezsőre, aki igazolta a bibliotéka típusát. Ez utóbbira azért volt szükség, mert a tudományos és közoktatási célra rendelt vagyonát ruházás, mely ajándékozási ügylet volt, illetékmentesnek számított. Az ügy tovább került a Magyar Királyi Közigazgatási Bírósághoz, ahol az irat egy évig feküdt.⁵⁵ Végül 1942. november 11. dátummal az illetéket eltörölték.⁵⁶

1940. december 1-jén rendes közgyűlés zajlott a hitközség dísztermében, melynek meghívójában a 2. pont: „*Dr. Löw Immanuel főrabbi úr könyvtáradományozásának elfogadása tárgyában határozat.*”⁵⁷ Jegyzőkönyvük szerint a Szegedi Zsidó Hitközség (továbbiakban: hitközség) az adományt közgyűlésileg hivatalosan elfogadta, megköszönte és megalapította a kuratóriumot. Az ügyletről Löw Immanuel számára alább idézett 1940. december 1-jén kelt jegyzőkönyv-kivonatot küldték:⁵⁸

⁴⁸ Pap Róbert elnök e keltezéssel irt Frenkel főrabbinak, hogy szorgalmazza a lista bemutatását az Első Magyar Általános Biztosító Társaság számára. A Társaság végül 1941. május 5-én kapta meg a listát = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Pap Róbert rendezetlen iratai között található. Maga a lista nincs meg a Csongrád Megyei Levéltárban.

⁴⁹ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1940. évi 281/1940.

⁵⁰ Első Magyar Általános Biztosító Társaság 12921/1941 sz. és Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 382/1940.

⁵¹ Első Magyar Biztosító Társaság, 1941. febr.14. (betöréses-lopás. tűzkár) = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 382/1940.

⁵² A Társaság megmaradt iratai között a Csongrád Megyei Levéltárban nincs meg a lista.

⁵³ Lásd alább a megköszönő jkv. részletben!

⁵⁴ A fellebbezés az V. 3416/1940. sz. fizetési meghagyásra hivatkozik = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 382/1940. XII.

⁵⁵ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 182/1942.

⁵⁶ Az ítélet bírósági száma: 15318. sz./ 1941. P. = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1941.

⁵⁷ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma = dr. Pap Róbert rendezetlen iratai 5504. sz.

⁵⁸ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 281/1940.(3 dokumentum: dr. Löw Immanuel részére köszönőlevél, határozati javaslat, közgyűlési jegyzőkönyv. További tény: az ajándékozási szerződést az Adóhivatalnak is be kellett mutatni, iktató számuk: V 3416/1940. Keltezés: 1941. december 01. Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott iratok 1940. évi. 382/1940.

„Méltóságos és Főtisztelendő Dr. Löw Immánuel főrabbi urnak, Szeged

Főtisztelendőséged nagylelkű könyvadományozását mai rendes közgyűlésünk hálás köszönettel elfogadta s erről szóló jegyzőkönyvi kivonatot mély tisztelettel küldjük.

Dr. Wilhelm Lajos jogügyi előjáró:

Igen tisztelt Képviselőtestületi Közgyűlés! Löw Immánuel főrabbi úr a nyár folyamán közölte a hitközségi elnök urral, hogy könyvtárát hitközségünknek kívánja ajándékozni. Azt hiszem sürgősen az igen t. Közgyűlés előtt bővebben szólanom arról az értékről, amelyet ez a könyvtár képvisel és amely értékhez az ajándékozás ténye folytán hitközségünk jut. Amidőn tehát az Elnök ur⁵⁹ a Főrabbi úr ajándékozási szándékát bejelentette, Elöljáróságunk lelkes örömmel és köszönettel vette azt tudomásul. Engem bízott meg, hogy az ajándékozási szerződést írásban foglalja és a további teendőket elvégezzem.

Az ajándékozási szerződés aláírása 1940. évi július hó 17-én történt meg és annál felkérésünk folytán, mint előttemező tanuk Reitzer Lipót és dr. László Adolf képviselőtestületi tag urak voltak jelen.

Ezután ismerteti és ismerteti szó szerint felolvassa az ajándékozási szerződést, majd így folytatja: Megjegyzem, gondolkodás történt abban az irányban, hogy az ajándékozási szerződést a főrabbi úr legközelebbi és érdekelt hozzátartozói is kötelező hatállyal tudomásul vegyék.

S részletes jegyzék elkészítésével Fürth Jenő urat, hitközségünk karvezetőjét bízta meg, aki munkáját elvégezve, jelentette az előjáróságnak, hogy a könyvtár 6.219 kötetből áll és annak értéke 6.696 P.

Csallány Dezső dr. úr a Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum igazgatója felkérésünk folytán volt szíves igazolni, hogy a könyvtár megállapított értéke a forgalmi értéknek teljesen megfelel, úgy, hogy a kir. adóhivatal a 6.696 P-t az illetékkivetés alapjául elfogadta és az illetéket 804 P-ben írta elő. Amennyiben ez a kivetés jogerőre emelkedne és elengedést sem nyer úgy az az előjáróság javaslata, hogy az összeg a Löw Immánuel alaphól nyerjen kiegészítést.

A vagyonátruházási ügyekről szóló törvény előírja, hogy a hazai tudományos és közoktatási célt szolgáló ajándékozások illetékmentesek. Ezeknek a céloknak az ajándékozási szerződés világosan kifejezést ad, de Csallány Dezső dr. úr volt szíves igazolni, hogy a könyvtár egyes kötetei is ezeket a célokat szolgálják. Ennek dacára az I. fokú kivető hatóság az illetékmentesség iránti kérelmünket nem honorálta, Minden reményünk megvan azonban arra, hogy jogorvoslataink, vagy az illeték elengedése iránti kérelmünk sikerre fognak vezetni, és illetéket nem kell fizetnünk.

Szerv. szabályzatunk 57.§-a 2. bekezdésének f. pontja szerint vagyonszerzése az igen t. Közgyűlés hatáskörébe tartozik. Szükséges tehát, hogy az igen t. Közgyűlés az ajándékozási szerződéshez hozzájáruljon, miáltal a jogügylet a hitközségre nézve is feltétlen hatályosává válik.

⁵⁹ Ti. dr. Pap Róbert (1874–1947).

Ezek után hátra lesz még a könyvtár átadása átvétele, ami a mai közgyűlésünkön megválasztandó gazdasági elöljáró urnak lesz feladata.

A könyvtár kezelésére vonatkozóan az az elöljáróság javaslata, hogy azt a mindenkori főrabbi méltóztassék bizni.

Az elöljáróság végül azzal a javaslattal lép a közgyűlés elé, hogy a könyvtárnak „Löw Immánuel rabbisági könyvtár” elnevezés adassék. Ezzel az elhatározással külső módon is kifejezésre juttatjuk a főrabbi úr iránti tiszteletünket.

Előterjesztem tehát a következő határozati javaslatot:

A közgyűlés igaz örömmel vette tudomásul, hogy dr. Löw Immánuel főrabbi úr értékekben gazdag könyvtárát hitközségünknek ajándékozta. Kimondja tehát, hogy Szegeden 1940. évi július hó 17. napján kelt ajándékozási szerződéshez hozzájárul, és úgy határoz, hogy az ajándékozó főrabbi úr iránti tiszteletének kifejezésre juttatásául a könyvtárnak <<Löw Immánuel Rabbisági Könyvtár>> elnevezést adja. Az ajándékozásért őszinte köszönetét fejezi ki és erről dr. Löw Immánuel főrabbiurat a közgyűlés jegyzőkönyvi kivonatának egyidejű megküldése mellett, értesíti.

Tudomásul veszi a közgyűlés, hogy a kir. adóhivatal 804 P jogügyleti illetéket szabott ki és úgy határoz, hogy ez az összeg jogerős kivetés esetén a hitközség dr. Löw Immánuel alapjából nyerjen kiegyenlítést.

A közgyűlés végül úgy határoz, hogy a könyvtár kezelésével a mindenkori főrabbit bizza meg.

Kérem az igen t. Közgyűlést, méltóztassék a határozati javaslatot elfogadni és ekként az ajándékozási szerződéshez is hozzájárulni. /Általános helyeslés/ Azzal a hő kívánsággal fejezem be szavaimat, adja a jó Isten, hogy ezek a nemes célok, amelyek az ajándékozási szerződésben foglaltatnak, az idők folyamán élő valósággá válnak és, hogy a könyvtár mindég büszkén viselje címében főrabbinak nevét, aki a boldogult Édesatyja dicső emlékezetű volt Főrabbinak mintegy 100 esztendővel ezelőtt alapította ezt a könyvtárt sohasem lankadó tudássomjával és tudományosságával folyton gyarapította és anyagát tökéletes rendszerbe foglalta. /Lelkes éljenzés és taps./

Elnök: A t. Közgyűlés lelkes hangulatából megállapítom, hogy az előterjesztett javaslatot egyhangú határozattal elfogadni méltóztattak és ilyenképpen mondom ki a határozatot.

Fenti jegyzőkönyvi kivonatot azzal a hő óhajjal közöljük Főtisztelendőségeddel, engedje a Gondviselés, hogy még nagyon hosszú időn át töltsé be a Löw Immánuel rabbisági könyvtár kezelésének tisztét.

Szeged, 1940 december 1. t.ü.

Őszinte nagyrabecsüléssel

jegyző

elnök”

Tehát 1940. december 1-jétől immár hivatalosan „**Lőw Immánuel rabbisági könyvtár**” lett az ajándékállomány neve.

Néhány évet előreszaladva egypár mondattal felidézem, hogy a könyvtárért hálás volt a közösség, ennek Lőw Immánuel számára küldött köszönő iraton kívül egy másik tanújele, amikor 6 évvel később az 1946. február 17-i közgyűlésen dr. Katona Dávid hitközségi jegyző emlékbeszédet tartott. Beszéde során méltatta Lőw Immánuel főrabbi életét, tudományos munkásságát, emberi nagyságát, és szólt a könyvtárról is: „*Halála előtt néhány évvel nagyértékű világhíres könyvtárát hitközségünknek adományozta, mely mint Lőw Immánuel-könyvtár lesz nevén fenntartandó.*”⁶⁰ Tehát 1946 februárjában is megemlékeztek az adományról, noha ekkor még a gyűjtemény nem volt túl a Somoigyiból a hitközségbe való visszaszállításon, de túl volt egy 1944-ben bekövetkezett, hozzá méltatlan tárolási időszakon. Fontosnak tartom aláhúzni, hogy a főrabbi nagylelkű adományával milyen felbecsülhetetlen értéket kapott a közösség. Nemcsak segíteni szándékozott a hitközség rabbijainak és hitoktatóinak tudományos munkásságát, továbbképzését, hanem haladó és önzetlen szellemével a távolabbi jövőre is gondolt azt kívánva, hogy könyvtára a tudomány fejlesztését is szolgálja! Kívánsága széleskörű lehetőséget adott volna hitközségen kívüli kutatók számára is, elért kutatási eredményeikkel a tudomány fejlődését szolgálva. Abban bízott, hogy tudományos hagyatékát Szegeden ápolják majd, és kutatásait folytatják. Gondoskodott arról is, hogy a könyvtárat szakavatott, széleskörű ismeretekkel rendelkező személy kezelje, ezért a mindenkori főrabbiakra bízta e munkát.

Maga az állomány rendje és helyszíne ugyanúgy megmaradt, mint azt a szerződés bizonyítja. Az irodalmi hagyaték szintén a Korona u. 8-ban a Lőw házban lehetett. Elképzelésem szerint a főrabbi ekkor még dolgozhatott vele. A bibliotéka használatáról, működéséről nem találtam iratot. Első kezelője Lőw Immánuel volt, és 1941. év elején már érkezett könyvadomány névére címezve azonban a könyvtár számára.⁶¹ A posztot őt Frankel Jenő követte. A két főrabbin kívül kik, mikor kutatták, milyen dokumentumokat használtak, ezekről nem találtam nyomokat.

A könyvtár elfogadásának utómunkálatai további feladatokat róttak a hitközség elöljáróságára. Különböző döntéseket kellett hozniuk, az állományt elhelyezni, kezelni, kuratóriumot alakítani, hivatali ügyeket intézni, és az adódó problémákat megoldani. Az adományozás ténye a hozzátartozókra szintúgy tartozott, melyre gondolt a vezetőség, és ezt az elfogadási jegyzőkönyvben rögzítették. A szerződés pontjaiban ugyan nem szerepelt mint teendő, de az elöljáróság feladatának tartotta,

⁶⁰ Dr. Katona Dávid: Megemlékezés elhunytjainkról (6 oldalas beszéd) = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1946/116.

⁶¹ Dr. Pap Róbert elnöktől 4 ajándék kötet érkezett azzal a kéréssel, hogy azt leltárba felvenni és elhelyezni szíveskedjen a főrabbi = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 382/1940.

hogy a könyvtár fölött öttagú kuratórium diszponáljon.⁶² Tagjai: Dános Dezső, Gärtner Sándor, Dr. Frenkel Jenő, dr. Löw Lipót, dr. Wilhelm Lajos.⁶³ Emellett meghatározó szerep jutott a hitközségi elnöknek is, a poszton előbb dr. Pap Róbert, majd dr. Stern Márton dolgozott.

A munkaszolgálatok megkezdése,⁶⁴ és a következő időszak eseményei a szegedi zsidóságot súlyosan érintették. 1944-ben elindult a gettózás, majd a szegedi zsidókat is elhurcolták, köztük a beteg, agg Löw Immánuel tudós főrabbi szintén vagonba került, majd Budapesten érte a halál.⁶⁵ A tragikus események a hitközségi tulajdonú épületeket, így a székházat is érintették, a hivatali iratokra és okmányokra szintén kihatottak.⁶⁶ A gettózás következtében a Löw házat is kipakolhatták, feltehetően ekkor kerülhettek ki onnan a könyvek és egyéb iratok. Több dokumentum szól arról, hogy 1944-től 1948-ig, majd ezt követően milyen viszontagságos útja volt a Löw könyvtárnak, a zsidó közösség tagjai magángyűjteményeinek és a hitközség kebelén belül működő többi bibliotékának.

⁶² Megalakításának időpontja egyelőre nem ismert, írott adat 1946. évből van = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1946. évi. 288/1946.

⁶³ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1946. évi. 288/1946.

⁶⁴ 1939. május 17-én megjelent az 1939. évi 5.070. M. E. sz. rendelet a közérdekű munkaszolgálat szabályozásáról. Eszerint: „A közérdekű munkaszolgálatra kötelezettek szolgálatukat munkatáborokban teljesítik. A munkatáborok katonailag szervezett munkásalakulatok.” Ezt a rendszert 1939. július 1-jén léptették életbe és először az 1916-os születésűek behívásakor alkalmazták.

⁶⁵ KANYÓ Ferenc: A szegedi zsidóság holocaustja = Szeged, 1994. június. 46. (Az első szegedi munkaszolgálatos 1941 októberében esett el Ukrajnában.)

⁶⁶ Szeged bombázásairól a legtárgyilagosabb összefoglaló az MSZMP Csongrád megyei Bizottsága Oktatási Igazgatósága 1983-as évkönyvében, dr. Kanyó Ferenc írásában található. Az első légiriadótól, 1944. április 2-től szeptember 19-ig, az utolsó nagyobb bombázókötelékek átrepüléséig, Szeged lakossága 72 légiriadót szenvedett el, és június 2-től a várost hat stratégiai bombatámadás érte: június 2-án, július 3-án, augusztus 20-án, 24-én, 29-én és szeptember 3-án.

A Löw gyűjtemény és a gettóbeli könyvek

A Löw könyvtár és a gettóban tárolt kötetek sorsa 1944-től összefonódott, ezért e fejezetben mindkettőt tárgyalom néha külön, máskor összefüggéseikben. A Löw könyvtár tulajdonosváltás utáni sorsa 1944-től alakult kedvezőtlenül, egyáltalán nem az jutott osztályrészéül, amit nagylelkű adományozója elképzelt számára. Ebben az évben merült fel a gettóbeli kötetek problematikája. E gyűjteménynek is más sors jutott, mint egykori tulajdonosaik azt bármikor gondolták volna.

Mi történt a Löw és a gettóbeli könyvekkel? Rövid összefoglaló idézetem: „*A könyvtárt 1944. évben szétdúlták, megmentett részeit a Somogyi Könyvtárban helyezték biztonságba. (...) A Somogyi Könyvtárból visszakerült a székházba, ahol a lajstromozását kezdtük meg. Egy évig tartott ez a munka, de mivel nem hozzáértő szakember végezte, értéktelen.*”⁶⁷

A fölmerülő kérdés, mit jelent a fentebb idézett 1944. évi „szétdúlás”? Erről Csongor Győző (1915–1997) írt. Miszerint (ti. Löw): „*Nagy értékű könyvtárát az eső verte a zsidó iskola kertjében. Czibula Antal*⁶⁸ *aki ugyancsak számkivetetésben élt saját szülővárosában hívta fel rá a figyelmet. A könyvek a két oroszán*⁶⁹ *nagyértékű gyűjteménye ideiglenesen a Somogyi könyvtárban került raktározásra.*”⁷⁰ (Czibula leírása szomorú képet mutat)

További kérdések adódnak: Ki és mikor pakolta a könyveket az iskolaudvarra, meddig álltak ott? Itt volt az irodalmi hagyaték is? Feküdtek itt gettóbeli kötetek is? A helyszínen mennyi semmisült, ill. rongálódott meg, vagy tűnt el? Végül a Löw Immánuel Rabbisági Könyvár és a gettóbeli darabok hány kötete jutott el a Somogyiba, vajon melyek? Tűntek-e el onnan példányok?⁷¹

Dr. Pap Róbert korábbi elnök és a hazaérkezett munkaszolgálatosok látták, ha a dokumentumok nem kerülnek biztonságba, akkor veszendőbe mennek. Ekkor ő és társai a várostól igényelt kocsikkal, a várostól kért és kapott elhelyezési engedély alapján⁷² a Löw könyvtárat és a magánszemélyek által a gettóban tárolt könyveket 1944 őszén beszállították a város tulajdonában lévő Somogyi könyvtárba, „...*hogyan azokat a hitközség számára ott átmentse arra az időre, amikor azok kezeléséről megfelelő helyiségek birtokában majd önmaga gondoskodni tud.*”⁷³ Közbevetésül: Egy későbbi, 1945 őszén⁷⁴ keletkezett irat is szólt a gettóbeli könyvekről és a Löw könyvtár Somogyiba kerülé-

⁶⁷ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1948. évi. 19/1948.

⁶⁸ Czibula Antal a „szegények ügyvédje” (Csongor Győző apja).

⁶⁹ Löwe-Löw-oroszlán szóhasonlítás Cs.Gy.

⁷⁰ CSONGOR Győző: Könyvek és virágok nagyszerű öreg embere. Szeged, 1989. 6. sz. 20. p.

⁷¹ Csak a visszaadott kötetszám ismert, a Somogyiba szállítottakról nincs lista.

⁷² Ezek az iratok nem kerültek elő.

⁷³ Jegyzőkönyv = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. 1946. évi. Iktatott Iratok 121/1946.

⁷⁴ 1945 nyarán zajlott a visszaszállítás.

sének miértjéről.⁷⁵ „... kizárólag azért, mert a hitközség épülete tönkre lett téve és a biztonság szempontjából (...) elhelyezhetőség hiányában hitközségünk vezetősége szállíttatta a könyveket megőrzésre a Somogyi Könyvtár helyiségébe.” Ebben az iratban a Löw könyvtár tulajdoni állapotáról és helyzetének tisztázásáról szó szerint az áll: „... ez a könyvtár nem a gettóba összegyűjtött könyvekből adódik és nem is vitték azokat a szakszervezeti helyiségbe (...)”⁷⁶ tulajdonjogát minden alkalommal kifejezetten fenntartotta, így ezzel a Löw Immanuel könyvtárban kezelt könyvek elhagyott javaknak nem tekinthetők (...) és sohasem kerültek a szakszervezetek helyiségébe.”⁷⁷

Mint fent említettem a gettóbeli köteteket a Löw könyvtárral együtt dr. Pap Róbert és társai szállíttatták a Somogyiba. 1946-ban a korábbi eseményekről rögzített jegyzőkönyv viszont Majtényi Bélát is említette: „...1944. telén szállították be a szegedi gettóból Majtényi Béla⁷⁸ főtisztelendő úr vezetésével.” Tehát ha ő is részt vehetett a munkálatokban, felekezetektől függetlenül megindult a nemzetközileg is közismert felbecsülhetetlen értékű Löw gyűjtemény valamint a gettóbeli könyvek mentése. A továbbiakban e jegyzőkönyv a gettóbeli kötetek sorsát foglalta össze.⁷⁹ „A kb. 17.000 kötetre tehető könyvgyűjtemény a magyar és idegen nyelvű szépirodalmi, társadalomtudományi, jogi, nyelvészeti, földrajzi, történelmi és egyéb szakokra tagolható. E létszámból a fasisztakönyveket záró rendelkezésekre 510 kötetet beszolgáltattunk az erre kijelölt gyűjtőszerveknek. A 10.020/1945. M.E. rendeletnek megfelelően az egész könyvgyűjteményt 1945. október havában átadtuk polgármesteri rendeletre a Szegedi Elhagyott Javak Kormánybiztosságának, hogy ez egyetértésben a Szegedi Zsidó Hitközséggel, a könyveket adja vissza az igazolt tulajdonosoknak. A gazdátlan könyvek tulajdonjogát illetőleg a két jogi személy saját hatáskörében döntsön.) A könyvek további sorsát illetően több tanácskozás folyt Szőke Mihály könyvtárigazgató kezdeményezésére, de döntés az ellenkező álláspontok miatt nem jött létre.”⁸⁰

Mi volt az oka az egyet nem értésnek? „A Szegedi Zsidó Hitközség a teljes tulajdont igényelte, a könyvek megőrzését végző Szakszervezetek saját könyvtáruk számára kértek volna bizonyos mennyi-

⁷⁵ A Szegedi Zsidó Hitközség könyvigénylése ügyében 842/1946, 10.984/ 1946. P/K sz. a. hozott határozta azon sérelmes része ellen, mellyel a Somogyi Könyvtárban elhelyezett és ma is ott tárolt, a szakszervezeti helyiségbe át nem szállított könyvekről = Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok 1946. évi. 188/1946. Dátum nincs az iraton!

⁷⁶ Ua.

⁷⁷ Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok 1946. évi 242/1946.

⁷⁸ Rk. Jezsuita páter, hittantanár, a Múzeum épületét 1944-ben ért bombatalálatok után a képtár és könyvtár mentésében és rendezésében segített. = http://www.sk-szeged.hu/statikus_html/digitalis/s100/152.pdf. Az épület gondjai.

⁷⁹ A történet részletes kifejtése az időpontok sorrendjében később következik.

⁸⁰ Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok 1946. évi. 121/1946.

ségű ismeretterjesztő és szépirodalmi művet.”⁸¹ Megjegyzem, Czibula Antal (1879–1953) 1944. évi megállapítása különbözik a hitközség 1946. február 28-án fölvelt jegyzőkönyvének⁸² attól a részétől, mely az 1944. évi, könyvekkel kapcsolatos eseményeket idézte vissza. Míg ez azt állította, hogy a hitközség megrongálódott épületében voltak a könyvek, addig Czibula pedig az iskola udvarán látta azokat. (Ebben a jegyzőkönyvben a Löw kéziratokról az un. irodalmi hagyatékról nem írtak, és a történet során sem említették külön, csak 1948-ban került ismét szóba.)

Miként zajlottak az események 1945-ben? A Somogyi igazgatója közölte, hogy (ti. az 1944 telén odakerült gettókönyveket) átvette, de még ugyanabban a hónapban polgármesteri rendelkezésre továbbadta: „*E művek valamennyien a szegedi gettóból származtak be hozzánk és a hozzánk beszármazott valamennyi gettókönyvet, amelyet én igazgatói működéseem megkezdésekor 1945. október 1-jén átvettem, (...) polgármesteri rendelkezés értelmében átadtam a Szegedi Elhagyott Javak Kormánybiztosságának, amely más tárolási hely hiányában, a Szakszervezetek szívésségből, a Szakszervezetek Palotájában tárolta.*”⁸³

Tehát a polgármesteri hivatal helytelen rendelkezése⁸⁴ következtében nem a hitközségbe jutott a gettóbeli könyvmennyiség, hanem az ő megkérdésük nélkül az Elhagyott Javakhoz vitték. Ezzel a gettóbeli könyvek sorsa megpecsételődött és bonyodalmas időszak vette kezdetét.

Az Elhagyott Javak gazdátlan holmiként szállította el azzal, hogy majd a hitközséggel egyetértésben visszaadják jogos tulajdonosaiknak.⁸⁵ Ehelyett olyan lezáratlan helyiségbe hordták, ahová bárki szabadon járhatott és vihetett, amit akart. Az Elhagyott Javak szinte végig ragaszkodott álláspontjához, ezzel nem kis gondot okozva a hitközségnek. A hitközség első reakciójaként átiratban tiltakozott a polgármesternél valamint a Somogyi igazgatóságánál a megállapodás megszegése miatt. „...tiltakozásunkban leszögeztük, hogy ezen jogellenes ténykedésükért anyagilag is felelőssé tesszük őket.”⁸⁶ Ezután értekezletre jöttek össze az érintettek, a hitközség képviselőjében dr. Stern Márton elnökkel. Vita alakult ki, mert az Elhagyott Javak képviselője nem akarta átadni a könyveket, ellenben „... hajlandó néhány ezer kötetet a hitközség, illetve tagjaink részére abból juttatni...”⁸⁷ (Tehát az Elhagyott Javak „hajlandó”(?) lett volna a nem saját tulajdonában lévő kötetekből a tulajdonképpeni tulajdonosnak adni!?) Többen is igényt tartottak bizonyos mennyiségre, de első-

⁸¹ 1946. nov. 28. napján tartott ülésen (Elhagyott Javak Elnöki Tanácsa 862.E.T. 19.276/1946., 20.013/1946. számú határozata). A többi maradhat a Hitközség használatában azzal, hogy az igazolt tulajdonosok tulajdoni igény kérelmet terjesszenek be a kormánybiztoshoz = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 235/1947.

⁸² Jegyzőkönyv = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1946. évi. 121/1946.

⁸³ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1946. évi. 121/1946.

⁸⁴ A polgármesteri irat nem került elő, ezért nem tisztázható a tévedés kinek a hibája.

⁸⁵ Az irat ami ezt az „ígéretet”

⁸⁶ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok = Az iratmásolatok: 188/1946. 242/1946. 307/1946.

⁸⁷ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok = Az iratmásolatok: 188/1946. 242/1946. 307/1946

sorban a szakszervezetek saját könyvtáruk számára kértek volna bizonyos (nem kis) mennyiséget. A Hitközség viszont az összesre - mint zsidó tulajdon - számított, mert „*mind a lezárt zsidó gettó területéről származtak.*” Dr. Stern érvelt, kérve a teljes tétel kiadását. Így indokolta: „*...ha ezen könyvkomplexum elhagyott javak lettek volna, akkor a zsidó hitközség akkori vezetősége nem követett volna el mindent, mint ahogy tette, hogy az enyészettől azokat megmentse (...) a város segítségével a könyvtáron⁸⁸ keresztül saját részére...*”⁸⁹

Visszatérve az események folyamatára a korábbi kérdés válasza: A Löw bibliotéka és a gettóbeli könyvek 1945 őszén még a Somogyiban vesztegeltek néhány más tárggyal együtt,⁹⁰ de korlátlan ideig nem maradhattak ott akkor sem, ha a hitközség székháza egyelőre nem volt alkalmas a tárolásukra. A Somogyi igazgatósága felszólította a hitközséget, hogy helyszűke és saját megrongált helyiségei rendbehozatala miatt a Löw könyvtárat és a kb. 20 000 db náluk tárolt egyéb könyvet vigyék el! Ezután következő hivatalos irat 1946. május 24-én az Elhagyott Javaktól kapott felszólítás volt, amit a hitközségnek valamint a Somogyi igazgatóságának küldtek az átadás-átvétel végrehajtására.⁹¹ A hitközség ezzel egyetértett ugyan, viszont a határozat⁹² számukra sérelmes része miatt felsőbb hatósághoz, a budapesti Elhagyott Javakhoz fordult. A szóban forgó részlet⁹³ azt mondta ki, hogy az-idő szerint még a Somogyiban tárolt, Löw könyvtár néven kezelt könyveket özv. dr. Löw Immánuelné őrizetére tartozik a hitközség kiutalni. Ők ezt ellenezték, hiszen a Löw könyvtár jogosan került hitközségi tulajdonba, ehhez a törvényes örökösök is hozzájárultak. Tehát jogcím nélküli volna Löwné őrizetére bízni az állományt. Kiemelték ezúton is: „Hitközségünk erkölcsi kötelességének tartja, hogy kiváló főpapjának könyvtárát, melynek ajándékozása elsősorban az ő intenciójának és akaratának felelt meg, megőrizze.”⁹⁴ Kérték a határozat kifogásolt részének hatályon kívül helyezését. Megtörtént a könyvtár további sorsából kiderült ugyan, de erről nem maradt ügyirat.

Megemlítem, hogy a hitközség szabályszerű újjáalakulásának ideje 1945. november 11.⁹⁵ Az újjáalakult hitközség előljáróságának intézkednie kellett tehát ebben az ügyben is, főként mert az elszállítást Szeged polgármestere szintén sürgette. Sőt nemcsak szorgalmazta, hanem 1946. március 29-én 10020/1945. N.E. számmal határozatot hozott. Utasítása szerint a Somogyi épületében

⁸⁸ Ti. a Somogyi Könyvtár.

⁸⁹ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok = Az iratmásolatok 188/1946. 242/1946. 307/1946.

⁹⁰ E tárgyakról később!

⁹¹ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 188/1946.

⁹² Elhagyott Javak Kormánybiztossága. Budapest. Határozatszámok: 842/1946. 10.984/1946. P/K. sz.a.

⁹³ Szeged Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 188/1946.

⁹⁴ Szeged Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 188/1946.

⁹⁵ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 166/1947.

nem lehettek idegen tárgyak,⁹⁶ vagyis a kb. 6000 kötetet kitevő Löw bibliotéka mielőbbi elszállításának lebonyolítását rendelte el.⁹⁷ A polgármester előírta még, hogy az elszállítás előtti átvételi munkákat a Somogyi Löw könyvtár által elfoglalt helyiségében kell lebonyolítani, nyilvánvalóan az előre egyeztetett időpontban. A polgármester saját hatáskörében intézkedett továbbá és utasította a köztisztasági telep vezetőjét, hogy: „...a kb. 60 q⁹⁸ mennyiséget kitevő könyvtömeg elszállítására megfelelő fogatot (...) térítés nélkül bocsásson rendelkezésre.”⁹⁹ Az őrzést a hitközségnek kellett biztosítania. (A dokumentumról másolatot kapott a hitközség elnöke és a köztisztasági telep vezetője is.)

A polgármesteri utasítás következményeként Szőke Mihály mb. igazgató újra időpont egyeztetésre kérte a hitközséget, egyben a szállítás lebonyolítására a tavaszi jó idő beálltát javasolta. „*Mély tisztelettel kérem Önöket, méltóztassanak megjelölni az elszállítás napját (...) Klein József múzeumi konzervátor-gyakornokunkat megbízom, hogy a Zsidó Hitközségi elnök úrtól (...) tudja meg rövid úton /hogy a felesleges aktázást elkerülhessük, a tavaszi jó idő beálltával/, mikor adhatjuk át e nagy értékű gyűjteményt...*”¹⁰⁰

Végül a hitközségbe szállítást valóban a megfelelő időjárási viszonyokra koncentrálták, 1946. május 30. és június 3-án bonyolították le. Így a 8936 kötetesnek írt Löw könyvtár visszakerült a hitközségbe. A tranzakciót 1946. június 4-én már nyugtázta a Somogyi hivatalos értesítése. Ebben az iratban állt, hogy a korábban hozzájuk került „*Löw hagyaték teljes kiegészítéséül*” átadtak 1 db festményt, 3 db fényképet, 1 db klisé, 1 db domborművet, 3 db okmányt, 1 db üveges képet, 3 db diplomát, 12 db rézkarcot, és 1 db üres képkeretet. Az irodalmi hagyatékról nem esett szó, hacsak a „*hagyaték*” kifejezés nem ezt takarta.¹⁰¹ Amikor a zsidó közösség tulajdonát a Somogyiból visszaszállították, az átvételről igazolást kértek továbbá azt, hogy erről írásban értesítsék az Elhagyott Javakat!¹⁰²

⁹⁶ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 131/1946. A polgármesteri hiv.sz.: 4127/1/1946. IV. sz. 1946. március 16.

⁹⁷ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 131/1946. Szeged város polgármestere 4127/2/1946. IV. hiv. sz. irata.

⁹⁸ A Löw könyvtár fölmérésekor 6 q súlyról beszéltek, itt ennek 10-szerese szerepel. Vagy elírásról van szó, vagy ez a mennyiség a gettóbeli köteteket is magában foglalta, hiszen akkor még nem a szakszervezeti épületben voltak.

⁹⁹ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1946 131/1946. Szeged város polgármestere ikt. sz.: 4127/2/1946. IV. A könyvtár ügyében hozott határozat: 10020/1945.M.E.sz.

¹⁰⁰ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 131/1946. A Somogyi iktatószáma: 176/1946.

¹⁰¹ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1946. évi. 188/1946. A küldő iktatószáma: 222/1946.

¹⁰² Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 188/1946. Somogyi ikt. sz. 222/1946.

A Löw könyvtár ügyére pontot tehetek, de a gettóbeli könyvek kérdésének korrekt elrendezése még nem történt meg. A tárgykörben tovább zajlott a levelezés és üléseket tartottak.¹⁰³ Dr. Pap Róbert a gettóbeli könyvek érdekében (éppen úgy, mint 1944-ben a könyvek védelmében) határozottan lépett fel. A cél érdekében, hogy azok a hitközségbe jussanak 1945. október 28-án levelet küldött az Elhagyott Javak Budapesti Kormánybiztosságához. Megírta a tényt miszerint az Elhagyott Javak „...a Somogyi Könyvtárba elvitt zsidó tulajdont képező könyveket hitközségünk hozzájárulása, sőt megkérdezése nélkül önhatalmulag a szegedi szakszervezeteknek ajándékozta és elvitette. (...) kérjük a t. Címet (...) ezeket a könyveket (...) kiadni. Tiltakozunk az ellen, hogy ezen könyvek bárkinek, vagy bármely más, nem zsidó szervezetnek kiadassék vagy átadassék.”¹⁰⁴ Továbbá dr. Pap hozzátette, hogy amely kötetek tulajdonjoga nem állapítható meg, azt elsősorban zsidó közcélokra adják ki.¹⁰⁵

Dr. Stern Márton hitközségi elnök pedig a továbbiakban fejezte ki tiltakozását a gondatlan tárolási viszonyok miatt, mert a könyvek még akkor is nyitott ajtó mellett voltak. Az irat tanúsága szerint bezárása az ígéret ellenére sem történt meg, sőt mindvégig így is maradt. A nyomorúságos helyzetet dr. Stern az Elhagyott Javak számára írt levelében részletezte: „...ezek a könyvek mai helyzetében pusztulásnak vannak kitéve, amennyiben a szakszervezeteknél a legelemibb gondosság hiányában egy sötét helyiségben egymásra rakva fekszenek, beborítva asztalokkal, székekkel, és bútorhulladékokkal, minden bizonnyal egerek és más rovarok kártevésének is kiszolgáltatva.”¹⁰⁶

Mivel a gettóbeli könyvek tulajdonjoga ügyében továbbra sem jutottak dűlőre, ezért a Hitközség 1945 novemberében újra panasszal fordult az Elhagyott Javak Budapesti Kormánybiztosságához. Az iratra csak négy hónap elmúltával, 1946. február 28-án jött válasz. Ennek értelmében a hitközség hivatalos helyiségében a hitközség, a Somogyi, az Elhagyott Javak Budapesti Kormánybiztossága, Hatvani Lajos nyomozó jelenlétében ismét összeültek, és jegyzőkönyvet vettek föl. Ezúttal a gettó területén tárolt könyvmennyiséget és a témakört rögzítették: „gettóba és a Hitközség különböző épületeibe behordott szépirodalmi, különböző szakkönyvek, mindenféle héber ima- és tudományos könyvek, továbbá különböző nyelvű irodalmi és egyéb szakkönyvek mintegy 20.000 kötetet tettek ki.”¹⁰⁷

¹⁰³ Felszólítás a Somogyi Igazgatóságának = Szeged Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok 188/1946. Elhagyott Javak ikt. sz.: 1026/1946. 1946. május 24.

¹⁰⁴ Csongrád Megyei Levéltár = Elhagyott Javak Kormánybiztossága Szegedi Kirendeltségének iratai 2104/1945. sz. 3. d. 2.

¹⁰⁵ Ezek a kötetek ügyvédi, orvosi, mérnöki illetve szépirodalmi művek.

¹⁰⁶ Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok 307/1946.

¹⁰⁷ A jegyzőkönyv aláírói: dr. Katona Dávid jegyző, Grosz Margit tisztviselőnő, Hatvani Lajos nyomozó, Stern Márton elnök.

Ezzel „bizottságilag” is kimondták, amit korábban már dr. Pap Róbert és dr. Stern Márton állítottak, miszerint mindez a szegedi zsidóság tulajdona, és a közösség jogosan kérte vissza. Az elnök azt mondta: *„Ezuttal is mint a hitközség elnöke azon kéréssel fordulok a nb. Címhez,¹⁰⁸ hogy ezen ügyet a legszigorúbban kivizsgáltatni, a könyveket a hitközségnek hiánytalanul kiszolgáltatni és az okozott mérhetetlen kárt részünkre megtéríteni szíveskedjenek.”*¹⁰⁹ 3 nap múlva, 1946. március 1-jén újra megjelent az Elhagyott Javak nyomozója Hatvani Lajos, és ő diktálta gépbe az eseményeket, emellett dr. Stern Márton felszólamlását a mintegy 20.000 db könyv hiánytalan visszaszolgáltatására. Az Elhagyott Javak azonban továbbra sem akart engedni állításából, miszerint a könyvek gazdátlan holmik. 3 hónap múlva, 1946. május 29-én ismét ülésre jöttek össze.¹¹⁰ Ekkor az Elhagyott Javak Elnöki tanácsa hozott határozatot¹¹¹ a „különböző könyvek” tulajdonviszonyának kivizsgálására. (Még mindig csak kivizsgálásra vagyis továbbra sem engedtek, nem ismerték el a hitközség tulajdonjogát.) Döntésük szerint a tulajdonjog meghatározása céljából bizottság küldessék ki a következő tagokkal: a hitközség, a Szakszervezet, a kormánybiztosi megbízott, özv. dr. Löw Immánuelné, dr. Holló Jenő, ill. megbízottja, valamint a Somogyi képviselője. A bizottság jelentését 15 nap múlva volt köteles felterjeszteni jóváhagyás, vagy újabb határozathozatal céljára.¹¹²

Mivel a gettóbeli állomány helyzete továbbra sem oldódott meg, ezért dr. Stern Márton elnök 1946. július 1-jén jogorvoslat céljából a legfelsőbb fórumhoz fordult. Mégpedig Budapestre a miniszterelnöknek írt levelet. Ebben szerepelt, hogy mivel legtöbb kötet tulajdonosának kilétét nem lehetett megállapítani, ezért is állt a hitközség szándékában egy közkönyvtárat alapítani.¹¹³ Levelében vázolta a könyvek tortúrájának folyamatát. Szerepelt, hogy a megszállás alatt a könyvek nem voltak biztonságban a hitközségnél ezért a tulajdonjogukról való lemondás nélkül szállították a Somogyi könyvtárba. A Somogyinak viszont szüksége volt a helyre, ennek okán „az Elhagyott Javak szegedi kormánybiztosi kirendeltsége szabálytalan intézkedése okán a szakszervezeteknek adta ki a könyveket.”¹¹⁴

¹⁰⁸ Ti. Elhagyott Javak hivatala.

¹⁰⁹ Megjegyzem a kb. 20 ezernyi kötetről nem készült jegyzék, a szám hozzávetőleges. Nincs bizonyító erejű adat, az átvett és átadni kért dokumentumok számáról és szerzőségi adatairól. Az ilyen jellegű pontos nyilvántartást az akkori körülmények között valószínű nem tudták volna megoldani, és talán nem is tartották fontosnak. Bár az Elhagyott Javak bürokratikus „gépezetének” lehetett volna erre kapacitása.

¹¹⁰ Másnap (máj 30.) már megkezdték a Löw könyvtár visszaszállítását.

¹¹¹ 182/19076/1946. határozatszám Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok 1946. évi. 242/1946. Az Elnöki Tanács ikt. száma: 182/E.T.19.276/948. Dr.S.Gy./Iu.

¹¹² Aláírók: Dr. Balogh István államtitkár és dr. Sátor György jogtanácsos.

¹¹³ Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok 242/1946.

¹¹⁴ Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok 1946. évi 242/1946.

Dr. Stern beadványára 1946. augusztus 9-én kapott választ. Bizottságot hívhattak össze kivizsgálásra annál is inkább, mert az Elhagyott Javak megbízottja két rendeletre¹¹⁵ is hivatkozva állította, hogy a Hitközség kérelme nem teljesíthető.¹¹⁶ Korábban határozattal¹¹⁷ elrendelt bizottságnak újra ki kellett vizsgálnia a tulajdonjogot. 1946. augusztus 14-i időpontot és a Szakszervezetek székházát jelölték ki a megbeszélés helyszínül, de végül a Somogyi igazgatói irodájában született meg a vizsgálati jegyzőkönyv.¹¹⁸ Jelen volt a hitközség részéről dr. Katona Dávid, a szakszervezet részéről Horváth József, az Elhagyott Javaktól Peterdy Ferenc, a Somogyi részéről Szőke Mihály, a tulajdonosok képviselőjében pedig Rottenberg Pál ügyvéd. Ekkor a kb. 17.000 db könyvből álló gyűjteményről kimondták, hogy: „a zsidó gettóból került a Somogyiba ezért kétségtelenül zsidó tulajdont képez.” Állították: „a gettóba szorított testvéreink annak idején felajánlották ezeket közkönyvtár céljaira. (...) mely könyvek képeznék a magvát annak a nagyarányú könyvtárnak, melyet a közösség számára felállítani, kezelni és továbbfejleszteni kívánunk.”¹¹⁹

1946. szeptember 25-én a MIOI¹²⁰ is értesítette a hitközség elöljáróságát, hogy a könyvek ügyében eljár az Elhagyott Javaknál, akik ígéretet tettek a probléma kedvező elintézésére.¹²¹

Sorra következő dokumentum az Államrendőrségnek 1947. január 16-i keltezéssel küldött irat, melyhez csatolták a visszakapott könyvállomány átvizsgálására alakított bizottság névsorát.¹²² Elnöke: Gärtner Sándor. Tagjai: Kertész István, Haáz Ernő, Rácz Sándor, dr. Ágai Dezső, Vadas Pál, Singerné dr. Heksch Ágnes, dr. Lénártné Kardos Irén, Székely Alfréd, Grünfeld Jenő, Dr. Szász Miklós.¹²³ A bizottság munkájáról nem maradt irat, de egyik feladatuk az volt, hogy kiszabott határidőre a szóban forgó állományról küldjenek jegyzéket az Államrendőrség számára. Mivel erre nem volt azonnal lehetőség, heti bontásban tervezték kötelezettségük teljesítését. Idézet az iratból: „...felhalmozva tárolunk több ezer kötetes könyvgyűjteményt, melyeket hitközségünk tagjai szolgáltattak be annak idején a gettóba és onnan felhalmozva megmentettek. Ezen könyvgyűjtemények

¹¹⁵ Rendeletszámok: 182-19276/1946, és 842-10904.

¹¹⁶ Elhagyott Javak rendeletszámai: 182-19276/1946, és 842-10904.

¹¹⁷ Határozat száma: 182-19276/1946. mellyel elrendelt Bizottság tagjai: Zsidó Hitközség, Szakszervezeti Bizottság, Somogyi Könyvtár.

¹¹⁸ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1946. évi. 172/1946.

¹¹⁹ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1946. évi 242/1946.

¹²⁰ Magyarországi Izraeliták Országos Irodája.

¹²¹ MIOI ügyszám: Ia/SM = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 172/1946.

¹²² A tagok pártállását, foglalkozását, és lakcímét is feltüntették. Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1947. évi. 13/1947.

¹²³ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1947. évi. 13/1947. A Magyar Államrendőrség államvédelmi osztálya 9/1947. sz. felhívására válasz.

*lajstromozása az előírt határidőig fizikai képtelenség.(...) Hetenkint végzett anyagunkat be fogjuk terjeszteni az államrendőrség államvédelmi osztályához.”*¹²⁴

A leírtakból következtetve 1946. január első felében a gettóbeli állomány maradványainak már a hitközségben kellett lenniük.

A visszakerülést bizonyítja az 1946. január 16-i gyűjteménylajstromozására felszólító államrendőrségi irat. A munkához 1947-ben¹²⁵ hozzá is kezdtek. (Ha ez a lajstrom megtalálható volna, képet lehetne alkotni a kötetek számáról, témakörükről.)¹²⁶ Hozzáfűzöm, az egykori gettó kötetekre 1946 januárjában több visszaigénylés is érkezett a hitközséghez, általában a keresett mű cím szerinti felsorolásával és/vagy ismertetőjeggyel.¹²⁷ Pld. 1946. január 12. napján keltezett iratában leírta S. K. ügyvéd, miszerint a „nagy templom”¹²⁸ oltár mögötti szobájában látta saját tulajdonú köteteit.¹²⁹ S. L. 1946. január 22-én írt levelében tanulmányai miatt német, latin és görög tudományos könyveit kérte vissza.¹³⁰ Az igényléseket teljesítették.

Folytatva az állomány 1946. 1947. évi helyének, helyzetének kiderítését:

1947. május 15. napján tartott képviselőtestületi rendes közgyűlésen kijelentették, hogy a Löw könyvtárat már elhelyezték és rendszerezésük után „...a többi könyvek rendszerbefoglalása következik.”¹³¹ Vajon e mondatszakasz a gettóbeli könyvekről szólt bizonyítva visszakerülésüket,¹³² vagy némi mennyiséget mégis visszakapott a hitközség? A válasz bizonytalan, hiszen 1947. augusztus 28-án írt levélben kérte az Elhagyott Javak az elszállítást. Esetleg más helyszíneken is őriztek könyveket, és erről beszéltek a közgyűlésen? Más helyszín létezéséről található 1946. évi irat az archívumban.¹³³ A Margit u. 28. sz. ház felügyelőjét felszólították, hogy a ház pincéjében található összes könyvet adja át megbízottjaiknak, akik kezelésre a hitközségi irodába viszik.¹³⁴

A gettóbeli könyvek a hivatalos iratok szerint 1947-ben még a szakszervezeti helyiségben voltak. Ezt bizonyítja, hogy augusztus 28-án az Elhagyott Javak felszólította a hitközséget jelöljenek ki

¹²⁴ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1947. évi. 13/1947.

¹²⁵ Az 1947. május 15. napján tartott képviselőtestületi rendes közgyűlésen = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1947. évi. 37/1947.

¹²⁶ Amennyiben az irat az Országos Levéltár átköltöztetése után kutatható lesz.

¹²⁷ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1946. évi. 26/1946.

¹²⁸ Ti. A zsinagóga.

¹²⁹ Dickens sorozat, Meyer Konversation 18 és pótkötete.

¹³⁰ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 48/1946.

¹³¹ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1947. évi. 186/1947.

¹³² Mennyiségről nem esett szó.

¹³³ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1946. évi. 83/1946.

¹³⁴ Megbízottak a gondnokok, Ungár Áron és Hutterer Dezső. A könyvek számáról nincs adat.

időpontot könyveik elszállítására.¹³⁵ Erre 1947. november 19-én nemleges választ küldött dr. Stern elnök:¹³⁶ „mert a kb. 20.000 db igen értékes könyvgyűjteményt, amely kizáróan zsidóktól beszolgáltatott könyveket tartalmazott, azt Önök eljárásával a szakszervezetekhez, illetve a Nemzeti Segély helyiségében a legelemibb gondosság nélkül hagyattak, ott azok hordták szét, illetve Önök a mi tudtunk és hozzájárulásunk nélkül azok részére adták ki a könyveket, akiknek akarta, úgy hogy megmaradt 1.500 db könyv túlnyomóan (...) értéket alig képviselő könyv.”¹³⁷ Azt is kijelentették, ezek őrzésére a hitközségnek nem volt apparátusa ezért nem is vállalt érte felelősséget, hanem ezek kezelését és őrzését áthárította az Elhagyott Javakra.

A problémakör megoldására dokumentumhiány miatt csak következtetni lehet.

¹³⁵ Elhagyott Javak azonosító számai az ügyről. 862/Et. 19270/1940. 201013/1940. sz. Iksz: 557/1940. Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1947. évi. 235/1947.

¹³⁶ Elhagyott Javak Kormánybiztosságának írt levél = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1947. évi. 258/1947.

¹³⁷ Elhagyott Javak Kormánybiztosságának írt levél = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1947. évi. 258/1947.

A visszakerült Löw könyvtár további sorsáról

A Löw könyvtár sorsára visszatérve, gondoskodni kellett megnyugtató hitközségi elhelyezéséről, rendezéséről, őrzéséről, szakszerű tárolásáról, kezeléséről, nyilvántartásainak vezetéséről, gondozásáról. Az állomány által megkívánt egyéb teendők elvégzéséről nincsenek adatok és a két főrabbi könyvnyilvántartása sem került elő.¹³⁸

Megnyugtató elhelyezése ügyében tárgyalások is folyhattak, de írásos nyoma csak dr. Löw Lipót és id. Csillik Bertalan (1889–1978)¹³⁹ megbeszéléseinek maradt. Ennek eredménye a Löw könyvtár megnyugtató végleges elhelyezésére javasolt korrekt megoldás. Előzetes beszélgetéseikre hivatkozással id. Csillik Bertalan könyvtárigazgató dr. Löw Lipót részére írásos indítványt küldött. Ez a bizonyos levél a Löw gyűjtemény Egyetemi Könyvtárban való elhelyezéséről szólt. Már a tervezett helyiség is megvolt, bizonyos mennyiségű könyvanyaggal akár le is foglalhatták volna. Csillik az elnevezésre is javaslatot tett. A könyvtárigazgató levelének lényeges részéből idézek, lévén ez különösen fontos dokumentum: *„Igen tisztelt Mérnök Úr! Korábbi beszélgetéseinkre való utalásra kérném (...) ha és amennyiben még van kilátás a tervnek megvalósítására amelyet boldog emlékezetű Édes Atyja könyvtárának <<Löw Immánuel Keleti Könyvtár>> név alatt a szegedi Egyetemi Könyvtárban való elhelyezésére nézve szövögettünk. Meg vagyok győződve, hogy amennyiben a könyvtár ilyen formában itt megszervezhető, az Egyetemi Könyvtár most még ugyan nem nagy keleti anyagával (néhai Szentkatolnai Bálint Gábor néhány könyvvel, nyelvtanokkal, szótárakkal, stb.) kiegészítve alapot jelentene, amelyen csak valamivel kedvezőbb közgazdasági korszakban (...) lehetséges lenne a Kultuszminisztérium hozzájárulását kieszközölni ahhoz, hogy ezt a könyvtárt <<Intézet>> szerveznénk meg, s benne legalább egy fiatal orientalista számára, élet-és tanulmány- lehetőséget biztosítsunk, s megfelelő bel- és külföldi kapcsolatok kiépítésével állandóan fejlesszük.” „(...)végtelenül szeretném, hogy az általam különösképpen tisztelt Édes Atyjának könyvtára legméltóbb helyére, az egyetemre kerüljön és pedig arra az egyetemre, amelyen más körülmények között ő bizonyára tanszéket kapott volna...”*¹⁴⁰

Véleményem szerint az ajánlat elfogadása – bizonyos csekély módosítással – de beteljesíthette volna Löw Immánuel elképzelését, a tudomány szolgálatát, a könyvtár Szegeden maradását.¹⁴¹ Az egyetemi könyvtári lehetőséget sajnálatos volt elutasítani. Csillik hozzáértő szakember felajánlása

¹³⁸ Nem lehetetlen, hogy esetleg Izraelbe került, de erről nincs információm.

¹³⁹ Egyetemi tanár, könyvtárigazgató Szegeden 1951-ig. Az újpertzsa irodalomtörténet és a magyar rovásírás, összehasonlító nyelvészet kiemelkedő kutatója volt.

¹⁴⁰ Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok = Csillik Bertalan levele, 1946. július 11. 288/1946 és 286/1946. okt. 13.

¹⁴¹ Megjegyzem Szegedre került 1987 után Ligeti Lajos (1902-1987) tudományos könyvtára (az ő végakarata szerint). Alapjául szolgált a Szegedi Egyetem Keleti gyűjteménynek, mely 2004-ben alakult.

az állomány érdekét és az eredetileg kijelölt célját szolgálhatta volna. Visszaulva Csillik indítványára, 1946-ban került először szóba a Löw Intézet megvalósításának terve, amelynek létrehozásáért később Péter László is küzdött.

Ennek az elhelyezési indítványnak megtárgyalására 1946. október 13-án összeült a könyvtár kuratóriuma. Az elnök (ti. Stern Márton) ellenezte a kérés teljesítését, és ezt a képviselőtestület döntése (sajnos) megerősítette. Fölvetették, ha már nem adták Szeged városának, aki korábban kérte,¹⁴² ráadásul a város volt, aki a könyvtár jelentékeny részét átmentette, akkor nem adják az egyetemnek sem. 1946. október 13-án dr. Löw Lipótnak írásban válaszoltak, miszerint a Löw könyvtár tudományegyetem részére való átadást a kuratórium megtárgyalta és nem volt szándékában más intézmény kezelésére átengedni.¹⁴³ Az indok szerint a nagy rabbi kívánságát és intézkedését a könyvtár felhasználásáról respektálni kell! E céltól Stern elnök nem kívánt eltérni. (Hozzáteszem, amikor a főrabbi adománya 1948-ban elkerült Szegedről; szétbontották, sok darabja eltűnt, majd elajándékozták, a többség számára ezúttal már feledhető volt Löw kívánságának tiszteletben tartása.)

A könyvtár átvizsgálása okán 1947. január 1-én bizottságot alakítottak¹⁴⁴ Elnökség: Stern Márton elnök, Gartner Sándor bizottsági elnök. Tagjai: Ágai Dezső dr., Grünfeld Jenő, Haáz Ernő, Kertész István, Lénártné Kardos Irén dr., Rácz Sándor, Singerné dr. Heksch Ágnes, Szász Miklós dr. Székely Alfréd, Vadas Pál.¹⁴⁵ 1947. január 24. dátummal küldtek jelentést az Államrendőrség számára melyben tudatták, hogy a Löw könyvtárat visszakapta a hitközség és ezzel a helyzete elrendeződött.

A gyűjtemény visszaszállítása után a Löw család képviselőjében jelentkezett dr. Löw Lipót, mert szeretnék volna megkapni a tulajdonukba tartozó azon könyveket és iratokat, melyek nem a Löw könyvtár részei voltak.¹⁴⁶ Kérésüket az 1947. február 9-i előjárósági ülés elutasította. Idézem az irat bizonyító sorait: „Az előjáróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy míg a Löw könyvtár rendezése és szakszerű ellenőrzése a hitközség megbízottjai részéről meg nem történik, addig nem áll módjában a könyvtárból semmit kiadni.”¹⁴⁷ Mikor kerültek vissza a családhoz a kért dokumentumok, erről nincs információ.

A Löw kéziratokról, jegyzetokről, vagyis az irodalmi hagyatékról csupán sejteni lehet, hogy szintén a Somogyiban őrizték. Talán ebben a halmazban lehettek a család személyes iratai könyveikkel együtt, de milyen utat járt be 1944-től 1948-ig erről írott forrást nem találtam.

¹⁴² Erről nem maradtak iratok.

¹⁴³ Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok 1946. évi 286/1946.

¹⁴⁴ Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok = Csillik Bertalan levele, 1946. július 11. 288/1946 és 286/1946. okt. 13.

¹⁴⁵ Lakcím, foglalkozás és pártállás is szerepel a nevük mellett = Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok 13/1947. 2. lap.

¹⁴⁶ Nincs róla nyilvántartás, konkrétan (részletes felsorolással) mit igényeltek vissza.

¹⁴⁷ Szegedi Zsidó Hitközség Archivuma. Iktatott Iratok 1947. évi. 37/1947. Stern Márton elnök aláírásával.

Irány Izrael?

Tehát a Löw gyűjtemény 8936 kötete és egyéb tárgyak 1946. június elején visszakerültek a Somogyiból a hitközségbe, majd felmerült a kérdés, mi történjen a továbbiakban. (Megjegyzem, ekkor már az irodalmi hagyaték, és könyvtár együtteséről volt szó.¹⁴⁸

A gyűjtemény szegedi életének következő lépése egy sorfordító kezdeményezés volt. Noha több eshetőség is adódott, mint pld. az egyetemi elhelyezés és gondozás, vagy Szeged város kérése saját maga számára, mégis egy harmadik változat győzött.

1947-ben dr. Frenkel Jenő főrabbitól és dr. Stern Márton elnöktől származott egy javaslat és kérdés, hogy a Löw hagyatékot átadják-e az Izraeli Nemzeti Egyetemnek, vagy mi legyen vele. Az ügyben több írat született és különböző vélemények ütköztek, végül a könyvtárügy megtárgyalására 1948. január 4-re összehívták az aktuálisan működő kuratóriumot.¹⁴⁹ Elnöke dr. Stern Márton, jegyzője dr. Katona Dávid. Tagjai: dr. Frenkel Jenő főrabbi, Dános Dezső kultuszfelügyelő, dr. Hajdu Béla jogügyi előjáró, dr. Lóránt László és dr. Wilhelm Lajos bizottsági tagok. A jegyzőkönyv szerint az értekezlet összehívásának oka a Löw könyvtár alapító oklevele egyik másolati példányának előkerülése. Az ülésen az elnök továbbá ismertette a könyvtár 1944. év körüli sorsát; szétdúlását, megmentett részének biztonságba helyezését a Somogyiban. Tudatta, hogy amikor visszakerült a székházba, megkezdtek lajstromozását, de 1 év alatt készült el, ráadásul használhatatlan volt. A könyvtár sorsának felvázolása után véleménynyilvánításra kérte a bizottság tagjait.¹⁵⁰ A megkérdezettek kijelentették, hogy a könyvtárat a főrabbi úron kívül (ti. Frenkel Jenő) más nem használja, és neki a szükséges könyvek megvannak. Egy másik vélemény szerint a kötetek tekintélyes része a zsidó tudomány körébe tartozik, azt meg leginkább az erciek tudják értékelni. A többség szintén ezen a véleményen volt. További érvek sorakoztak a továbbajándékozás mellett.

Lóránt László szerint a gyűjtemény elveszítette célját, amire alapították. A főrabbin kívül Szege-den és környékén senki nem használja ill. használhatja. Sőt a vallástudomány fejlődésére sem lehet számítani, tehát végtére is nyugodtan tovább lehet ajándékozni. Azt javasolta: „*Ha megindul Ereben a zsidó állam munkája, legyen ott egy zsidó könyvtár. Odakünn, mint Löw Immánuel és a*

¹⁴⁸ A korábbi dokumentumokban 1940-46 között nem találtam olyan iratot, melyben ne csupán a könyvekről lett volna szó, mint pld. az ajándékozási szerződésben, a Somogyiba-, és visszaszállításakor az Elhagyott Javak ügyirataiban, a minisztériumi levelezésben, stb. (Hacsak valamelyik kompetens lista elő nem kerül, és nem cáfolja meg az eddigi megállapítást)

¹⁴⁹ A Löw Immánuel-könyvtár kuratóriumi ülésének jegyzőkönyve = Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1948. évi. 19/1948.

¹⁵⁰ Éppen abban az ügyben, amiről már kétszer tárgyaltak.

Szegedi Zsidó Hitközség ajándéka szerepeljen és az eddigi valamint a kiszállítási költségeket viseljék.”¹⁵¹

Dr. Frenkel Jenő főrabbi véleménye az volt, hogy Löw Immánuel össze tudta egyeztetni a tudományos munkát a pasztorális munkával. Azokat a könyveket, melyek egy nagy rabbiság hivatalában szükségesek, visszatartották volna, a többit küldjék Izraelbe. Javasolta, hogy a bizottság járuljon hozzá az odaajándékozáshoz azzal a kitételrel, hogy térítsék meg a rendezési költségeket.

Dr. Stern Márton egyértelműen az ajándékozás mellett állt, sőt már azt is tudta, hogy a kormánynál lehet elintézni az engedélyt. A család nem okozott gondot, mert életben lévő kompetens tagjai hozzájárulásukat adták a tranzakcióhoz. Véleménye szerint – amit jegyzőkönyvbe vetetett – a Somogyi méltatlanul járt el a könyvtárral szemben, mert sok értékes munkát hagyott onnan elvinni, ezért szó sem lehet róla, hogy neki vagy az egyetemi könyvtárnak adják, mely még magántanársággal sem tisztelte meg Löw Immánuelet. Az elnök itt erőteljesen szubjektív véleményt alkotott, amit egy elnöknek nem kellett volna tennie. Jóllehet már 1946. július 11-én kelt Csillik Bertalan könyvtárigazgatótól Löw Lipótnak szóló levél befejező sorai egyértelművé teszik, hogy ezt nem az egyetem, hanem a korszak politikai tényezői hozták magukkal: „... végtelenül szeretném, hogy (...) Édes Atyjának könyvtára ide legméltóbb helyére, az egyetemre kerüljön és pedig arra az egyetemre amelyen más körülmények között ő maga bizonyára tanszéket kapott volna.”¹⁵²

Dr. Stern javaslatára írtak tehát a Közoktatási és Vallásügyi Minisztériumnak, hozzájárulásukat kérve a továbbadományozáshoz.

A miniszter rendeletéből Kardos László ügyosztályvezető válasza egyértelműen és határozottan ellenezte az Izraelbe szállítást. Fölhozta, hogy a hitközség szerint a könyvtár kizárólag héber tudományos célokat szolgál. Kardos dr. viszont korábban ismerte a gyűjteményt, erre alapozta véleményét, miszerint a fenti megállapítás nem a valóságot tükrözte.¹⁵³ Több okból is ellenezte a kiszállítást. Részben azért, mert a könyvtárnak a két Löw révén történeti értéke is volt. Másrészt azért, mert maga Löw Immánuel hagyta könyvtárát a Szegedi Hitközségre. „...a Hitközség kívánsága nemcsak felsorolt megfontolásokba ütközik, hanem ellenkezik az örökhagyó szándékával is.”¹⁵⁴

Folytatva a jegyzőkönyv ismertetését: Dános Dezső a többség továbbajándékozási véleményét osztotta.

¹⁵¹ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1948. évi. 19/1948.

¹⁵² Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok = Csillik Bertalan levele, 1946. július 11. 288/1946 és 286/1946. okt. 13.

¹⁵³ Korábban a tematikát felsorolva idéztem az irat tartalmából ezt a részt. Lásd: A Löw gyűjtemény és eredete fejezet.

¹⁵⁴ Löw Immánuel könyvtár. Vallás és Közoktatási Minisztérium ikt.sz.: 1613-18. 1950.VI:7.ü.o.= Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 44/1950.

Wilhelm Lajos kijelentette, hogy az eldöntendő kérdés túllépi a kuratórium hatáskörét, ugyanis feladatuk a könyvtár gondozására irányult. Amennyiben a hitközségi elöljáróságnak ilyen céljai vannak akkor ő, mint kuratóriumi tag az elöljáróság állásfoglalása nélkül nem nyilvánít véleményt.

Dr. Hajdú Béla írásban nyújtotta be javaslatát. Ő volt az egyetlen az értekezlet tagjai közül, aki az elajándékozást egyértelműen ellenezte, sőt elutasítását kérte. Hivatkozott az ajándékozási szerződés pontjaira, mint az ügyletet kizáró rendelkezésekre. Pld. „... az ajándékozási ügylet lényeges része a szegedi zsidó hitközség részére célvagyont rendel, amelyet figyelmen kívül hagyni, szerződéssértés. Ilyet pedig nem javasolhatok. A továbbajándékozást azért is ellenzem, mert sem a szegedi zsidó hitközség nem szűnt meg, sem a magyarországi zsidó társadalom és így az ily rendeltetésű könyvtárra az országban is szükség van.”¹⁵⁵

Az elöljáróság a döntés előtt megkérdezte a kompetens hozzátartozókat is. A válaszban 1948. május 5-én dr. Löw Lipót és felesége Hajdu Vera¹⁵⁶ írásban nyilatkoztak maguk és utódaik nevében, hogy nincs ellenükre, hogy a Löw Immanuel Rabbisági Könyvtár ajándékként az Izraeli Nemzeti Könyvtárba kerülésének.¹⁵⁷ Ehhez kapcsolódik az alábbi fejezetből idézett, Scheiber Sándor információja, miszerint: „...irodalmi hagyatékról a Löw család (Löw Immanuelné és Patzauer Sándorné Löw Eszter) úgy határozott, hogy a magyar zsidóság története számára érdekes részét az Országos Magyar Zsidó Múzeumnak, a tudományos jegyzeteket a Héber Egyetemnek ajándékozza.”¹⁵⁸ Megjegyzem Scheiber alább majd idézett írásából egyértelművé válik, amelyre korábbi dokumentumokból nem derült fény, hogy a kéziratok, feljegyzések (Scheiber nyomán: „irodalmi hagyatéka”) és nemcsak a könyvek voltak együtt.

A gyűjtemény sorsa eldőlt a többségi vélemény győzött. Sem a jogi kifogást, sem a Köznevelési és Vallásügyi Minisztérium tiltakozását nem vették figyelembe. 2 évvel a Somogyiból való visszatérése és 8 évvel az ajándékozási szerződés megkötése után, a Löw gyűjtemény Szegedről való eltávolítása mellett döntöttek.

Ezek után következő tennivalóként elő kellett készíteni az elszállítást, csomagolni, jegyzéket készíteni. Sajnos ez utóbbinak nyomát sem találtam. Hogy jelen legyenek a gyűjtemény Budapestre szállításánál, 1948. július 12-én dr. Scheiber Sándor (1913–1985) és dr. Löwinger Sámuel (1904–1980) Szegedre érkeztek. A 9 ládányi küldemény először Budapestre a Rabbiképző Intézetbe indult.

Dr. Scheiber cikkének megírása idején a hagyatéka még az Országos Rabbiképző Intézetben volt, ahol kettéválogatták, és amit úgy ítélték az Izraelbe került. Mi maradt Magyarországon és mi jutott ki Izraelbe arról nem találtam iratot. Információim szerint a Magyar Országos Zsidó Levéltárba nem

¹⁵⁵ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. Iktatott Iratok 1948. évi. 19/1948.

¹⁵⁶ Ekkor már Bogotában éltek.

¹⁵⁷ Szegedi Zsidó Hitközség Archívuma. 1948. évi iratok. Iktatószám nélkül.

¹⁵⁸ Új Élet 1948. augusztus 5. sz. 14.

került közülük,¹⁵⁹ a Rabbiképző néhány darabot őriz.¹⁶⁰ Az irodalmi hagyaték az Izraeli Nemzeti Könyvtárban található, hiányai nem ismertek.¹⁶¹ Hozzáteszem az állományból Magyarországon évek során fel nem deríthető darabszámban tűnhettek el darabok.¹⁶²

Péter László a Löw gyűjteményről írt ismertető és előremutató szövegrészletét szó szerint közlöm: „(...) Megkértem az Országos Széchényi Könyvtárat, nézzék meg, hazánkban hol férhetők hozzá Szeged nagy fiának, a nemzetközi ismertségű kiváló judaista, orientalista, folklorista, botanikus stb. tudósak, Löw Immanuel (1854-1944) főrabbinak alapművei. Az eredmény elszomorító. A *Die Flora der Juden* (Bécs-Lipcse, 1924-1934) négy kötete ma csak az OSZK-ban, a szegedi és a debreceni egyetemi könyvtárban, az akadémiai könyvtárban és a kertészeti egyetem könyvtárában érhető el. A *Fauna und Mineralien der Juden* (Hildesheim, 1969) csak az OSZK-ban, de ez sem eredeti példány, hanem csupán fotomechanikai utánnyomás. A *Studien zur jüdischen Folklore* (Hildesheim-New York, 1975) az OSZK-án és a második nemzeti könyvtárunkon, a debreceni egyetemi könyvtáron kívül csupán a budapesti néprajzi múzeum könyvtárában található meg. A rabbiképző egyetem könyvtárában sincs egyik Löw kötet sem! Tűrhetetlen, hogy szülővárosában és egész élete munkásságának színhelyén, ne lehessen hozzáférni életművéhez. <<Komoly igényű életrajzának>> megírása, amelyet Bálint Sándor már 1948-ban sürgetett, tovább elodázhatatlan. Hol lehet majd az utókornak utánanéznie, ha ki akarja aknázni mindazt, amit hatalmas életművében a tudós főrabbi fölhalmozott? Ehhez az kell, hogy Szeged, a szülőváros, amely dicsekszik a legnagyobb hebraista tudóssal. (...) sürgős és halaszthatatlan feladat: mielőbb kiadni Löw Immanuel eddig szétszórtan megjelent, elnagyolt bibliográfiájának annotációkkal és mutatókkal ellátott, összesített változatát. Következő lépésként e bibliográfia alapján tervszerű kutatómunkával, szervezéssel, levelezéssel, egyetlen helyre kell összegyűjteni Löw Immanuel valamennyi írását: könyvét, folyóirat-és hírlapi cikkét, valamint a róla és műveiről szóló szakirodalmat, ha másként nem, fénymásolatban vagy számítógépben. E munka megszervezésére a nemzetközi tudományban bevált gyakorlat szerint szülővárosában hozzunk létre Löw Immanuel kutatóközpontot”¹⁶³

A bibliotéka jövőjét és használatát illetően Scheiber Sándor és Péter László hasonló véleményen voltak, a kutatóintézet ötletét pedig először Csillik Bertalan vetette föl. Mindannyian fontosnak tartották a Löw örökség kutatását és hozzáférhetőségének megoldását Löw Intézet formájában. Nézetem szerint, és Péter László véleményével egyetértve valóban fontos volna nemcsak az általa java-

¹⁵⁹ Az Országos Zsidó Levéltár fondjegyzékében nem szerepel, és Toronyi Zsuzsanna is ezt az információt adta.

¹⁶⁰ 10 db alatti mennyiség.

¹⁶¹ Kutatásával Zombori István foglalkozott 2016. évben.

¹⁶² Erről nyilván nincs írásos bizonyíték, judaika árverésen felbukkanhat kötet vagy irat. Magánkönyvtárakban esetleg őrzött darabokról reménytelen információt szerezni. A mostoha időkben a Hitközségi Archivum dokumentumai is erősen megfogyatkoztak.

¹⁶³ PÉTER 2015. 90–91.

solt életmű egybegyűjtése Szegeden, hanem az egykori (még megtalálható) egyéb iratai valamint könyvtára darabjainak legalább másolati példányú összegyűjtése, vagyis az egykori állapot teljességre törekvő rekonstrukciója.

A modern lehetőségekkel élve viszont a digitalizált változatú internetes, határokhoz nem kötött tárolás és hozzáférés volna az ideális. Ez esetben a Löw kutatóintézet (bár eszményi és tiszteletet parancsoló javaslat) jelentős kiadással járó létrehozása és fenntartása mellőzhető volna.

Néhány sor az egykori Löw könyvtár jelenlegi izraeli életéről. Többszöri érdeklődés után 2015-ben – közvetett úton – érkezett egy email az Izraeli Nemzeti Egyetemi Könyvtártól.¹⁶⁴ Ebből tudom, hogy az egykori Löw Immánuel Rabbisági Könyvtár köteteit beintegrálták többi könyveik közé,¹⁶⁵ azonosításuk ma már csak úgy volna lehetséges, ha az állományt valaki darabonként átvizsgálná a két főrabbi nyilvántartási bejegyzései után kutatva.

Nem készült róla jegyzék, nem kapott még külön-gyűjteményi státuszt sem, nemhogy Löw Kutatóintézet őrizte volna a két nagy főrabbi könyvtárait.

Biztosan Löw gyűjteményből származó kötetek az alábbiak:

Johannis Buxtorfii p. Lexicon chaldaicum, talmudicum et rabbinicum...: opus XXX. annorum, nunc demum, post patris obitum, ex ipsius autographo ... in lucem editum, http://primo.nli.org.il/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=NLI&docId=NNL_ALEPH001940966

A pesti Chevra Kadisa története az 1916-1926 években / írta Endrei Simon Henrik, http://primo.nli.org.il/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=NLI&docId=NNL_ALEPH001266275 (this book mentions an inventory number of the library)

אבות דרבי נתן : בשתי נוסחאות: א. המפורסמת ... ; ב. עתיקה בכתב יד ... עם הערות ... ואיזה באורים ועם מבוא ... ; http://primo.nli.org.il/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=NLI&docId=NNL_ALEPH001063945

הגנה העירונית : הוראות מעשיות לגדול ירקות וצמחי-נוי בתנאי העיר / מאת אוריה פלדמן http://primo.nli.org.il/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=NLI&docId=NNL_ALEPH001295039

A következőkben külön fejezetet szánok Scheiber Sándor – mint a gyűjtemény hiteles ismerője – cikkének.

¹⁶⁴ Dear Ms. N.N. I understand that you are searching for information about the volumes actually held in the library, as I understand that Dr. Zombori István has done other extensive research in our archives. Unfortunately, we do not have a complete list of these books in our library, as they were integrated into the regular collection, only occasionally mentioning dedications to them or handwritten notes by Lipót or Immánuel. (...) We'll be glad to assist in any other capacity. A segítségért köszönet Nachum Zitter és Böhm Karolina könyvtáros kollégáknak!

¹⁶⁵ Az iratokat Zombori István kutatta.

Scheiber Sándor: „A Löw könyvtár és irodalmi hagyaték sorsa”

Scheiber Sándor gyakorlatban is foglalkozott a Löw „hagyatékkal” hiszen ismerte sorsát, látta magát a gyűjteményt, kutatta, publikálta, és itt volt Szegeden annak elszállítása előkészületeinél. A dokumentumok Budapesten tartózkodása idején tevőlegesen vett részt - az Izraelbe kerülése előtti - bizonyos szempontú rendezésében. Löw Immánuel barátja volt, „*munkásságát tekintve pedig olyan tudósként jelenik meg, aki fontosnak tartja, vállalja és megfelelő szakmai hozzáértéssel ápolja elődei munkásságát*”.¹⁶⁶ Az Új Életben 1948-ban megjelent tanulmánya leírta, amit akkor a hagyaték-ról tudni lehetett, ezért szó szerint idézem:¹⁶⁷ A tanulmány olyan új információkkal is szolgált, melyekre a hitközségi archívum megmaradt iratai nem világítottak rá.

„A Löw könyvtár és irodalmi hagyaték sorsa

A legértékesebb magyarországi magánkönyvtár és irodalmi hagyaték sorsa a nyilvánosság elé kívánczik.

A könyvtár és az irodalmi hagyaték két egymásra következő korszak vezető tudósának – Löw Lipótnak és Löw Immánuelnek egyesített gyűjteménye.

Az irodalmi hagyatékról a Löw család (Löw Immánuelné és Patzauer Sándorné Löw Eszter) úgy határozott, hogy a magyar zsidóság története számára érdekes részét az Országos Magyar Zsidó Múzeumnak, a tudományos jegyzeteket a Héber Egyetemnek ajándékozza. Az előbbi részből kiemelendők Löw Lipót okmányai, kanizsai és különösen pápai korszakára vonatkozó ismeretlen iratai, levelezése, apósának Schwab Lövnek írásai, Löw Immánuel beszédeinek kéziratai, stb. Sajnos az ostrom alatt Budapesten elpusztult Löw Lipót és Lipótné kiadatlan 1849-es naplójának kézírata, hiteles másolata azonban megőrződött. Dr. Löw Antalnál s innen kerül a közeljövőben kiadásra. Az Egyetemnek ajándékozott anyagból megemlítiük Löw Lipót kiadatlan héber tudományos jegyzeteit, továbbá Löw Lipót hatalmas adatgyűjtését a Faune der Juden és Mineralien der Juden c. műveihez amelyet ereci szaktudósoknak kell feldolgozniuk.

A hagyaték jelenleg az Országos Rabbiképző Intézetben van, most folyik kettéválasztása.

A könyvtárat Löw Immánuel még életében a szegedi hitközségnek ajándékozta. Most a hitközség dr. Frenkel Jenő főrabbi és Stern Márton nagyvonalú kezdeményezésére a Héber Egyetemnek ajánlotta fel. Rendezés végett egyelőre az is az Országos Rabbiképző Intézetbe került.

¹⁶⁶ Glässer Norbert–Zima András. Scheiber Sándor a Löw hagyaték gondozója = HACOFÉ <http://www.orzse.hu/hacofe/vol2/gleszerzima-seiberlow2011.htm>

¹⁶⁷ Új Élet 1948. augusztus 5. sz. 14. Scheiber Sándor (1913-1985) nyelvész, irodalomtörténész, a nyelvtudományok doktora, a Budapesti Rabbiképző Intézet igazgatója, a neológ zsidóság egyik kiemelkedő alakja volt.

Dr. Löwinger Sámuel igazgató és e sorok írója Szegedre utaztak e hó 12-én,¹⁶⁸ hogy jelen legyenek felszállításánál.

A könyvtár értékét ritka darabjait és speciális tudományos érdeklődésből gyűjtött anyagán kívül a könyvek margóin olvasható hatalmas jegyzetanyag teszi felbecsülhetetlenné, Löw Lipót utolsó nagy műve a Lebensalter kézipéldányában pl. Löw Lipótnak tömegnyi jegyzete található. Löw Immánuel marginális jegyzetei közül különösen a szótárakba írottak a nagyértékűek: Ben Jehuda, Gesenius, Jastrow, Kohut, Levy héber szótárai, Brockelmann szír szótára (Lexicon syriacum) hemzsegek a bejegyzésektől. Krausz Sámuelnek a Talmud és Midrás görög-latin kölcsönszavait tárgyaló szótára (Griechische und lateinische Lehnwörter) pedig szinte kétszeresére duzzad a beletett jegyzetektől. A nagyon kíváncsú második kiadás csak Löw példányának igénybevételével készíthető el. Könyveiben őrizte Löw Immánuel az egyes szerzőktől érkezett tudományos leveleit is (Goldzieher, Klein Sámuel, Lagarde, Lazarus, Nöldeke, F. Perles, stb.) amelynek osztályozása a szintén jövő feladatát fogja képezni. Óriási kiterjedettségű levelezéséről van itt szó.

Nagy szolgálatot tett a Löw család és a szegedi hitközség ezzel a felajánlással az ereci tudományos munkának és az egyetemes zsidó tudománynak.”

A fenti cikk idézésével fejezem be a Löw könyvtár sorsának bemutatását. Helyesebben az I. részt, mert alkalmas időben a kutatás folytatásával az egykor felvett könyvjegyzéket szeretném közzétenni. Megtalálása különböző szempontú feltárást tenne lehetővé, és végre megtudhatnánk mely kötetek álltak a két tudós rabbi egykori lakásának polcain, szolgáltak munkájukhoz forrásul.

¹⁶⁸ Ti. 1948. július!

Összefoglaló

Tanulmányomban a megmaradt dokumentumok felhasználásával a szegedi zsidó könyvtárak témájával foglalkoztam

Összefoglalóan elmondhatom, hogy a Szegedi Zsidó Hitközségnek a Löw hagyaték jóvoltából felbecsülhetetlen érték volt a tulajdonában, aminek az 1944-es évben zaklatott sors jutott. Még 4 évig tartott szegedi léte, mely szintén nem zajlott problémamentesen. 1948-ban Budapestre a Rabbiképzőbe került, majd szétválogatás után az Izraeli Nemzeti Könyvtár beintegrálta saját állományába. Ezzel a Löw Immánuel Rabbisági Könyvtár, mint külön szegedi gyűjtemény megszűnt létezni.

A gettóba hordott zsidó családi könyvtárak állománya hasonló utat járt be, és sajnos többsége elveszett az idők sodrásában.

E tanulmányban tehát a két nagy főrabbi Löw Lipót és Löw Immánuel egykori könyvtárának iratok alapján rekonstruálható története első részét írtam meg. A következő részben – amennyiben megtalálható Budapesten – az egykori bibliotéka jegyzékét szeretném közzétenni. Folytatásként pedig a hitközség többi bibliotékájának története, és színes kulturális ténykedése következik.

Summary

This essay is about the history of the library of the two illustrious chief rabbi, Lipot Löw and Immanuel Löw. It's the first part of the history, reconstructed after studying period documents. Because the fate of the Library is entwined with private libraries of the Ghetto I have also included these. Undoubtedly, the history of the collection presents the fate of the Szeged Jewish Community. The history of the collections could be divided into two. The first period is that of Lipot Löw's library, starting around the 1830-s. After his untimely death his son, Immanuel Löw took over and, until 1940, enlarged the library, even adding his collection of manuscripts. On the 17-th July in 1940 he donated his collection to the Szeged Jewish Community. Through his generosity the Community received a priceless treasure. The second period starts from the 1944-s. From then on the fate of the collection has turned tragic. After an undignified period the collection was temporarily housed at the Mora Museum. In 1945 the legacy was returned to the Szeged Jewish Community, and the books from the Ghetto were taken to the Trade Union Headquarters. Later on the leaders of the Jewish Community decided, contrary to the wish of Immanuel Löw, to send the books of the Löw Library to Israel. In 1948 the materials were sent to the Budapest Rabbinical Seminary, there the books had been sorted and then sent to Jerusalem where they had been integrated into the National Library's collection.

Irodalomjegyzék

- A Szegedi Chevra Aranykönyve, 1874. Kézírásos törzskönyv.
- CSONGOR Győző: Könyvek és virágok nagyszerű öreg embere = Szeged, 1989. 6. sz.
- GLÄSSER Norbert–ZIMA András: Scheiber Sándor a Löw hagyaték gondozója = HACOFE
<http://www.or-zse.hu/hacofe/vol2/gleszerzima-seiberlow2011.htm>
http://www.sk-szeged.hu/statikus_html/digitalis/s100/152.pdf.
- KANYÓ Ferenc: A szegedi zsidóság holocaustja = Szeged, 1994. június, 46.
- KULINYI Zsigmond: Szeged új kora. A város újabb története (1879-1899) és leírása. Szeged : Szeged Szab. Kir. Város közönsége, 1901.
- LÖW Immánuel–KULINYI Zsigmond: A Szegedi zsidók 1785–1885. Szeged: Szegedi Zsidó Hitközség, 1885.
- Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben. Hivatalos statisztikai közlemények/szerk. György Aladár. Budapest : Az Orsz. Magyar Kir. Statisztikai Hivatal megbízásából, 1886. Összefoglaló
- PÉTER László: Löw Immánuel. Tanulmányok. Szeged : MTA-SZTE Vallási és Kultúrakutató Csoport, 2015. 90–91.
- SCHEIBER Sándor „A Löw könyvtár és irodalmi hagyaték sorsa” = Új Élet 1948. augusztus 5.
- SHOHAM, Snunith: Libraries and librarianship in Israel. DOBÓ Katalin, ford.: Könyvtárak és könyvtárügy Izraelben = Tudományos és műszaki tájékoztatás 48. évfolyam (2001) 6–7. szám
- Somogyi-könyvtár 100 éve. Könyvtártörténeti tanulmányok/szerk. Péter László. Szeged, 1984.
- Szeged 2001. 13. évf. 9. 17–20.
- Szegedi Közlöny, 1874. szept. 8.
- Szegedi Zsidó Hitközség Éves jelentései. Szeged, 1885, 1931, 1941.
- www.sk.szeged.hu/statikus_html/kiallitas/szeged_sajto/szakma.html

Források

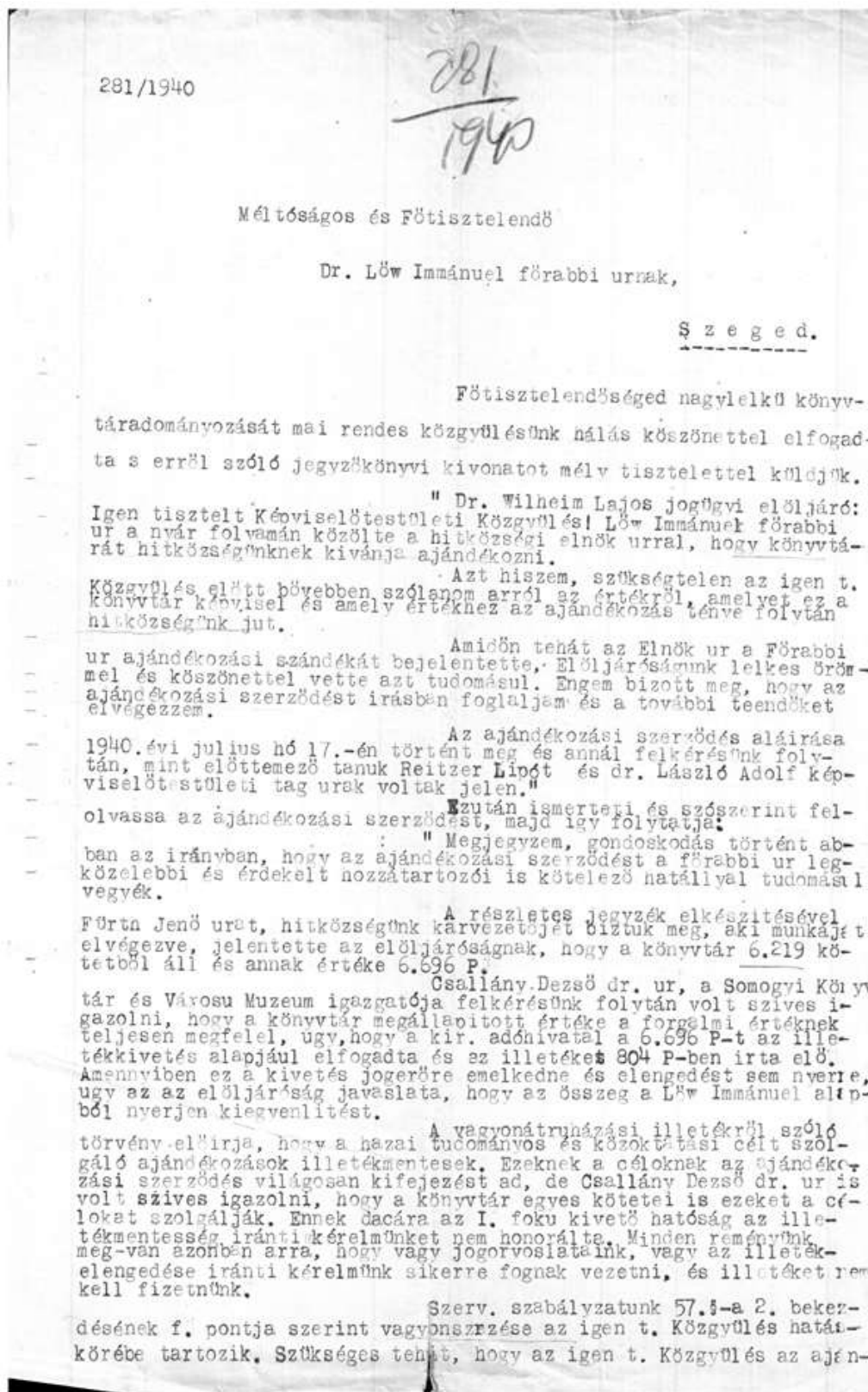
Csongrád Megyei Levéltár Elhagyott Javak Kormánybiztossága Szegedi Kirendeltségének iratai, a lábjegyzetekben részletezve!

Szegedi Zsidó Hitközség Archívumának iktatott, továbbá még nem rendezett iratai, a lábjegyzetekben részletezve!

Függelék válogatott szemléltető dokumentumokból

Írásomban a szemléltetés érdekében gyakran idézek hivatalos okmányokból, valamint a függelékben szerepeltetek néhány olyan fontos iratmásolatot, melyek eddig nem kerültek nyilvánosságra.

dékozási szerződéshez hozzájáruljon, miáltal a jogügylet a hitköz-
ségre nézve is feltétlen hatályosvá válik.

Ezek után hátra lesz még a könyvtár átadá-
sa és átvétele, ami a mai közgyűlésünkön megválasztandó gazdasági
előljáró urnak lesz a feladata.

A könyvtár kezelésére vonatkozóan az az
előljárási javaslat, hogy azt a mindenkori főrabbi méltóztassék
bizni.

Az előljárási javaslat végül azzal a javaslattal
lép a közgyűlés elé, hogy a könyvtárnak "Lőw Immanuel rabbisági
könyvtár" elnevezés adassék. Ezzel az elhatározással külső módon is
kifejezésre juttatjuk a főrabbi ur iránti tiszteletünket.

Előterjesztem tehát a következő határozati
javaslatot:

"A közgyűlés igaz örömmel vette tudomásul,
hogy dr. Lőw Immanuel főrabbi ur értékekben gazdag könyvtárát hit-
községünknek ajándékozta. Kimondja tehát, hogy a Szegeden 1940. évi
július hó 17. napján kelt ajándékozási szerződéshez hozzájárul és
úgy határoz, hogy az ajándékozó főrabbi ur iránti tiszteletének ki-
fejezésre juttatásul a könyvtárnak "Lőw Immanuel Rabbisági Könyv-
tár" elnevezést adja. Az ajándékozásért őszinte köszönetét fejezi ki
és erről dr. Lőw Immanuel főrabbi urat a közgyűlés jegyzőkönyvi ki-
vonatának egyidejű megküldése mellett, értesíti.

tudomásul veszi a közgyűlés, hogy a kir-
adónivatal 804 P jogügyleti illetéket szabott ki és úgy határoz, hogy
ez az összeg jogerős követés esetén a hitközség dr. Lőw Immanuel
alapjából nyerjen kiegészítést.

A közgyűlés végül úgy határoz, hogy a könyv-
tár ketyelésével a mindenkori főrabbit bízta meg".

Kérem az igen t. Közgyűlést, méltóztassék
a határozati javaslatot elfogadni és ekként az ajándékozási szerző-
déshez is hozzájárulni. /Általános helyeslés./

Azzal a hő kívánsággal fejezem be szavai-
mat, adja a jó Isten, hogy ezek a nemes célok, amelyek az ajándéko-
zási szerződésben foglaltatnak, az idők folyamán elővalósággá vál-
janak és, hogy a könyvtár mindig büszkén viselje címében főrabbi
urunk nevét, aki a boldogult Fidesatyja dicső emlékeztető volt fő-
rabbink által mintegy 100 esztendővel ezelőtt alapította ezt a könyv-
tárt sohasem lankadó tudásszomjával és tudományosságával folyton gya-
rapította és anyagát tökéletes rendszerbe foglalta." /Leikes eljen-
zés és taps./

E l n ö k : A t. Közgyűlés lelkes hangu-
latából megállapítom, hogy az előterjesztett javaslatot egyhangu ha-
tározattal elfogadni méltóztattak és ilyenképen mondom ki a határo-
zatot.

A fenti jegyzőkönyvi kivonatot azzal a
hő önajjal közölnék Főtisztelendőséggeddel, engedje a Gondviselés, hogy
még nagyon hosszú időn át töltsék be a Lőw Immanuel rabbisági könyv-
tár kezelésének tisztét.

Szeged, 1940 december 1. t.ú.

Őszinte nagyrabécsúlással

jegyző.

elnök.

19
1948

Tisztelt Elöljáróság !

A Löw Immanuel Rabbisági könyvtár 1940. júl. 17-iki ajándékozási szerződésének és a szerződést jóváhagyó 1940. dec. 1-iki közgyűlési jegyzőkönyv erre vonatkozó részének áttanulmányozása után azt az indítványt, hogy a könyvtár bármely intézménynek ajándékba adassék,

elutasítani

kérem.

Véleményem az: aki ajándékba kapott bármiféle vagyont, azt szabadon továbbadhassa, vagy ajándékozhatja. Látszólag tehát semmi akadály nem volna annak, hogy a Szegedi Zsidó Hitközség megváljon ettől az értéktől.

A jelen esetben azonban az ajándékozási szerződés azt is tartalmazza, hogy a könyvtár a "hitközség" rabbijainak és hitoktatóinak tudományos munkásságát, a tudomány fejlődését, a rabbik és hitoktatók továbbképzését és hitoktatói működését van hivatva szolgálni. Nem lehet vitás, hogy a "hitközség" a szerződésben a szegedi zsidó hitközség és nem más hitközség, vagy más intézmény. A szerződés 2. pontja az ajándékot "célra" fogadja el.

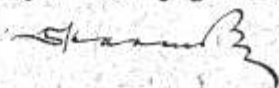
Ily feltételek mellett az ajándékozási ügylet lényeges része a szegedi zsidó hitközség részére célvagyonként rendel, amelyet figyelmen kívül hagyni, szerződéssértés. Ilyet pedig nem javasolhatok.

A továbbajándékozást azért is ellenzem, mert sem a szegedi zsidó hitközség nem szűnt meg, sem a magyarországi zsidó társadalom és így az ily rendeltetésű könyvtárak az országban is szükség van.

Valószínű, hogy a kiszállítás kormányhatóságilag sem fog engedélyeztetni, s ha igen, - az általános politikai helyzet sem javallja a könyvtár elajándékozását.

Szeged 1947. XI. 16.

Dr. Hajdú Béla jogü.elöljáró

Dr. Hajdú Béla jogügyi előjáró - a Löw könyvtár - tovább ajándékozásának elutasítását rögzítő irat

M á s o l a t.
Szeged város polgármestere.

4127/2/1946 IV.sz.

Tárgy: Löw-könyvtár könyveinek a muzeum-
ból való elszállítása.

határozat.

A városi muzeum mb.igazgatója előterjesztésében a Löw-könyvtár kb.6000
kötetet kitevő állományának mielőbbi elszállíttását kéri.

A 10020/1945 M.E.sz.rendelet meghagyása alapján a városi muzeumnak a
Löw-könyvtár által elfoglalt helyiséget eredeti rendeltetésének visszaadom és
utasítom a városi muzeum mb.igazgatóját, hogy a könyvtár könyveinek elszállí-
tása iránt a szükséges megbeszéléseket a szegedi Zsidó Hitközség vezetőjével
különösen az elszállítás napjára vonatkozóan folytassa le.

Értesitem a szegedi Zsidó Hitközség elnökét, hogy a Löw-könyvtár könyvei-
nek átvétele a városi muzeum helyiségében kell, hogy megtörténjen és a könyvek
átvételénél és elszállításánál szükséges őrizetről, valamint munkaerőről gondo-
kodni tartozik.

Utasítom a köztisztasági telep vezetőjét, hogy a kb.60 Q.mennyiséget
kitevő könyvtárhoz elszállítására megfelelő fogatot a városi muzeum igazgatója
által megjelölt napra és órára fenti vétra térítés nélkül bocsásson rendelke-
zésre.

A városi muzeumban őrzött és a Löw-könyvtár tulajdonát képező
könyvek állapotáért és mennyiségéért Szeged város községe felelősséget nem
vállal.

Erről értesitem a városi muzeum igazgatóját, a Zsidó Hitközség elnökét
és a köztisztasági telep vezetőjét. Szeged 1946 márc.29. Dénes a.k. polgármester
A másolat hiteléül: Szeged 1946. márc. 29.

A Somogyi igazgatójának Szeged város polgármesterének írt határozata a Löw könyvtár elszállításáról

Elhagyott Javak Komandyátosi
Megbírói Hivatala, 82/1947
Bajocj Kéllinszky a.4b.1.2.
Telefon: 376. Postafiók: 404.

235
1947

357/1940

3.
Szegedi Leido Hltkozség,
Szeged.

Kellékelten megküldöm az Elhagyott Javak
Komandyátosi Hivatali Hatalmának 862/a.v.1927o/1940,
201015/1940 számú határozatát, mely a szegedi szakszervezeti
volt helyiségek szállítását és részben a volt gettóban szűke-
sített könyvekre vonatkozik.

Kérem szíveskedjenek velünk közölni, hogy a
könyveket, amelyek a fenti írtakban az a megnevezett szegedi
kereskedő vállalatok által elszállítandó. Egyben fel-
hívom szíves figyelmüket a határozatban foglalt azon rendelkez-
ésre, hogy amikor a könyvekre nézve tulajdonjogot vász-
tanak azok tartoznak a komandyátosághoz birtokhelyességi
kérelmet előterjesztani, melynek alapján a visszautalást a
komandyátóság eszközöli.

Szeged, 1947 augusztus 26.

Peterdy S. Ferenc s.k.

A. dr. Kellékel.

Komandyátosi megbízott a.

A. Kellékel:

Kereskenyi Károly

/Kereskenyi Vera/

Kellékel.

Az Elhagyott Javak kérelme a gettóbeli kötetek elszállítása ügyében. 1947. aug. 28.

258
1947
Elhagyott Javak Kormánybiztosságának,

S z e g e d.

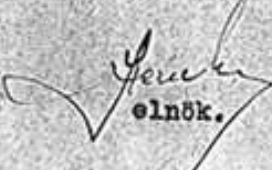
A t. Cím felhívta hitközségünket telefonon arra, hogy az Önök által elvitt zsidó könyveket őrzésre hitközségünk vegye át.

Ennek a felhívásnak nem tehetünk eleget elsősorban azért, mert kb. 20.000 db. igen értékes könyvgyűjteményt, amely kizáróan zsidóktól beszolgáltatott könyveket tartalmazott, az Önök eljárásával a szakszervezetek, illetve a Nemzeti Segély helyiségében a legелеmibb gondosság megóvása nélkül hagyattal ott azok hordták szét, illetve Önök a mi tudtunk és hozzájárulásunk nélkül azok részére adták ki könyveket, akiknek akartak, úgy hogy megmaradt kb. 1.500 db. könyv tulnyomóan olyan értéket alig képviselő könyv, amiket nekünk őrzésre átadni kívánnak, hogy azok részére mi apparátust rendelkezésre bocsátami, érte felelősséget vállalni hajlandók nem vagyunk, hanem fenthagyjuk az Önök felelősségét a könyvek eddigi kezelése és őrzése tekintetében.

Szeged, 1947 november 19.

Tisztelettel;

jegyző.

elnök.

A hitközség elnökének levele az Elhagyott Javak számára a 20.000 db gettóbeli könyvről 1947. nov.19.

48
1946.

Szegedi Zsidó Hitközségnek,

Szeged

Az előljárási határozat alapján engedélyezték számomra, hogy jövőbeli foglalkozásomhoz nélkülözhetetlen, latin, görög és német tudományos könyveimet megkaphassam, kb. 70-75 db.

Fenti határozatot köszönettel tudomásul veszem és közlöm nb. Címre, hogy ezen kiutalt könyvek ellenében felajánlok és beszolgáltatok egy 200 kötetből álló jogi szakkönyvtárt, ezenfelül pedig felajánlok a hitközség részére jelenlegi keresetemből 100000.- azaz: Egyezázezer pengőt jótékonyági célra, mely felett a hitközség elnöke diszponál.

Egyben kijelntem, hogy a hitközséggel szemben sem a magam, sem a szüleim részéről semmiféle igényeim nincsenek és nem is lesznek, nem is fogok követelni.-

Egyben tisztelettel közlöm, hogy a levélben foglalt nyilatkozatom ellenében és a jogi könyvek, valamint a felajánlott összeg lefizetése ellenében a részemre kiutalt könyveket át fogom venni, külön részletes nyugtázás szerint.

Szeged, 1946. január 22.

90 dbt. könyvet átvettem.

Egy könyvigénylési beadvány 1946. jan. 22.

Alulírottak: dr. Löw Lipót és felesége szül. Hajdu Vera
saját és utódaink nevében kijelentjük, hogy nem emelünk kifogást
az ellen, hogy a Szegedi Zsidó Hitközség a LOW IMÁNUEL KÖNYV-
TÁRAT a jeruzsálemi Zsidó Nemzeti Könyvtárnak ajándékozza.

Bogotá - Colombia, 1948. május 5.

L. Löw Lipót

*Dr. Löw Lipótné
szül. Hajdu Vera*

Dr. Löw Lipót és felesége beleegyező nyilatkozata, miszerint a gyűjtemény Izraelbe kerülhet, 1948. máj. 5.